

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
D E R G İ S İ

Yıl : 1996

Sayı : 1

HADİS İLMİNDE KUDSÎ HADİSLER ve BU KONUDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hayati YILMAZ*

GİRİŞ

Kur'an'dan sonra İslam dininin ikinci kaynağını oluşturan sünnet, İslam kültürünün de temeli olmaktadır. Sünnetin sözlü ifadeleri demek olan hadisler geçmişten günümüze bu kültürün taşıyıcıları olmuşlardır. Bu önemli vazifesi dolayısıyla İslam bilginleri, Hz. Peygamber'in hadislerini muhâfaza etme yolunda muazzam bir ilim geliştirmişlerdir.

Kavfi sünnetin bir bölümünü oluşturan kudsî hadisler Allah'a izafe edilmeleri bakımından nebevî hadislerden ayrılmaktadırlar. Nebevî hadislerden farklı olarak kudsî hadislerin vahiy taraf daha bariz bir şekilde görülmektedir.

Kudsî hadislerin tarifini veren hemen bütün eserler onun "vahiy" yönüne dikkat çekmektedirler. Bu sebeple vahyin mahiyeti hakkında kısaca bilgi vermek sünnetin vahiyle ilgisinin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

A- Kudsî Hadislerin Vahiyle Olan İlgisi

Lügatte, "gizlice bildirmek, yazmak, göndermek, ilham, emir, îmâ, işaret, tedricen seslenmek ya da fısıldamak" manalarına gelen vahiy¹ terim olarak, Allah'ın, kullarına ulaştırmak istediği şeriat ve haberleri (الموحى به), özel birtakım yollarla peygamberlerine bildirmesi (الإيحاء) anlamına gelmektedir².

* SAÜ İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

¹ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, XV, 379-382; İbn Hacer, *Fethu'l-bârf*, I, 14-15.

² Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârf*, I, 15; Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-muhaddisün*, s. 12; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s. 447; Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 414;

Yukarıdaki tarifte de görüldüğü üzere vahiy iki ayrı mana ihtiva etmektedir. Bunlar “vahyetmek” ve “vahyedilen bilgi/malzeme” manalarıdır³. Buna bağlı olarak vahyin çeşitleri de iki ayrı kısımda mütalaa edilmektedir.

“Vahyetmek” anlamı vahyin peygamberlere ulaştırılmasını ifade etmektedir. Bu ise değişik şekil ve yollarla gerçekleşmiştir. Bu manada vahyin çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Salih rüya şeklinde vahyedilme⁴.
2. Sürekli bir çingirak sesi veya arı uğultusu şeklinde vahyedilme⁵.
3. Cebrail’in görünmeksizin Hz. Peygamberin kalbine yerleşmesi⁶.
4. Cebrail’in insan şekline bürünerek konuşması⁷.
5. Cebrail’in asıl suretinde görünerek bildirmesi⁸.
6. Allah’ın perde arkasından konuşması⁹.

Yedinci olarak İsrâfil’in vahiy getirdiğinden de söz edilmekle birlikte bu konuda kesin bir delil bulunmamaktadır¹⁰.

Yukarıdaki gibi altı ya da yedi maddede gösterilen vahyin nüzul şekillerini, Şûrâ suresinin 51. ayetinde zikredilen şekliyle üç ana grupta toplamak mümkündür. Bu ayette şöyle buyurulmaktadır:

*“Allah’ın bir insanla konuşması ancak ya vahiyle, ya perde arkasından ya da bir elçi gönderip dilediklerini, izniyle vahyetmesi suretlerinde olur. Şüphesiz O, yüce ve hakîmdir”*¹¹.

Salih rüya şeklinde olan vahiy ayetteki “وحيا” kısmındandır¹². Allah’ın perde arkasından konuşması da, ayette açıkça zikredildiği üzere

Abduh, *Risâletü't-tevhîd*, s. 108-109; Şa'bân M. İsmâil, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 11; Kattân, *Mebâhis*, s. 33; Subhî es-Sâlih, *Mebâhis*, s. 26.

³ İbn Hacer, *a.g.e.*, I, 15; Ebû Zehv, *a.g.e.*, s. 12.

⁴ Buhârî, *Bed'ü'l-vahy*, 3.

⁵ Buhârî, *Bed'ül-vahy*, 2.

⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 5.

⁷ Buhârî, *Bed'ü'l-vahy*, 2.

⁸ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, I, 79.

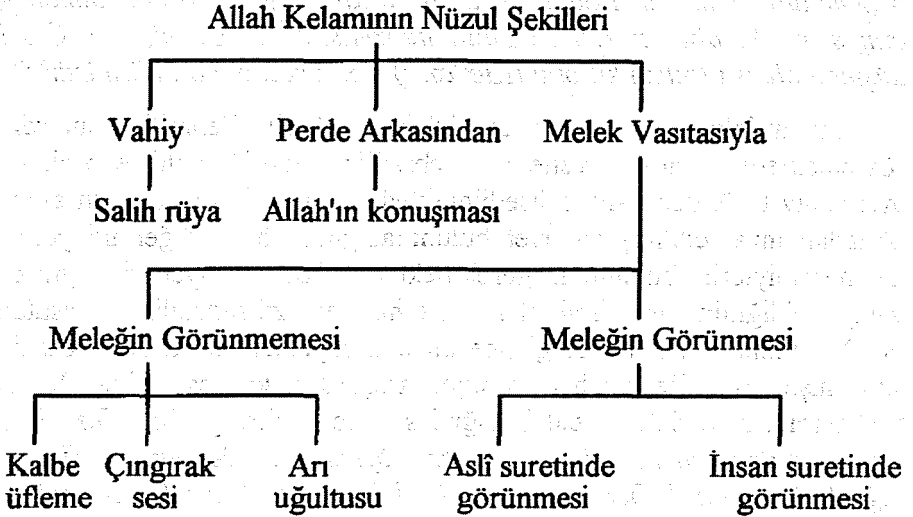
⁹ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 16; Tirmizî, *Tefsîrü'l-Kur'an*, 18.

¹⁰ Bkz. İbn Kayyim, *a.g.e.*, I, 78-80; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, I, 40; Suyûtî, *el-İtkân*, I, 141-142; Nüh b. Mustafa, *er-Risâle fi'l-fark*, vr. 185^a; Kattân, *Mebâhis*, s. 37-40.

¹¹ Şûrâ sûresi, 51.

“من وراء حجاب” kısmını oluşturmaktadır¹³. Geriye kalan nüzul şekilleri ise, “ويرسل رسولا فيوحى باذننا ما يشاء” bölümüne girmektedir¹⁴.

Vahyin geliş şekillerini bir bütün halinde şematik olarak şöyle gösterebiliriz:

Vahyin “vahyedilen bilgi” anlamındaki çeşitleri ise **vahy-i metlûv** ve **vahy-i gayri metlûv** olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁵.

Vahy-i metlûv olarak elimizde bulunan tek vahiy malzemesi **Kur'an-ı Kerim**'dir. *Kur'an, Allah'ın Cebrail aracılığıyla inzal etteği¹⁶, eşsiz bir i'caz seviyesinde bulunan ve tebdil, tağyir ve tahriften korunmuş olarak¹⁷ tevâtür yoluyla zamanımıza kadar gelen yegane ilahi kitaptır.*

Vahyin “gayri metlûv” olan kısmını ise **sünnet** oluşturmaktadır. Allah'ın insanlara ulaştırdığı vahyin sadece Kur'an olmadığını yine Kur'an dile getirmektedir. Yukarıda da geçtiği gibi Şûrâ suresinin 51. ayetinde

¹² Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, Kattân, a.g.e., s. 38.

¹³ Kattân, *Mebâhis*, s. 38.

¹⁴ Kattân, a.g.e., s. 40.

¹⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, I, 108; Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, s. 11, 14-15; Şabân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 14; Koçyiğit, *Hadis İstihlaları*, s. 448.

¹⁶ Bkz. Şuarâ suresi, 192-193.

¹⁷ Bkz. Hicr suresi, 9.

şöyle buyurulmaktadır: “Allah’ın bir insanla konuşması ancak ya vahiyyle, ya perde arkasından ya da bir elçi gönderip dilediklerini, izniyle vahyetmesi suretlerinde olur. Şüphesiz O, yüce ve hakîmdir”¹⁸. Bu ayette üç türlü vahiy imkanından bahsedilmektedir. Vahy-i metlûv olan Kur’an’ın nasıl vahyedildiği hakkında da şöyle buyurulmaktadır: “Şüphesiz o (Kur’an) alemlerin Rabbi’nin indirmesidir. Uyarılardan olman için onu senin kalbine er-Râhu’l-Emîn indirmiştir”¹⁹. “De ki, kim Cibrîl’e düşman olursa (bilsin ki) onu (Kur’an’ı) senin kalbine o indirmiştir”²⁰.

Yukarıdaki son iki ayette Allah Kur’an’ı Cebrail’in indirdiğini söylemektedir. Önceki ayette ise Cebrail’in getirdiği vahiyyle birlikte iki ayrı vahiy türünden daha bahsedilmektedir. Kur’an’da Cebrail’in aracılığı olmadan inzal edilmiş bir ayet bulunmadığına göre²¹ diğer iki yolla da gelen vahiylerin bulunması gerekmektedir. Kur’an ayetleri dışında da vahiy geldiğinin bir misali olarak şu hadiseyi zikredebiliriz: Rasulullah (s.a.) hanımlarından birine gizlice bir söz söylemiş, o da bunu ötekilere aktarmıştı. Hz. Peygamber konuyu araştırdığında eşi O’na, bu sırrı başkalarına söylediğini nasıl bildiğini sorunca vahiy geldi: “Hani Rasul, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Derken o zevce de diğerlerine bunu haber vermişti... Artık bunu kendisine haber verince o demişti ki, ‘Bunu sana kim bildirdi?’. Peygamber de, ‘Bana herşeyi bilen ve herşeyden haberdar olan (Allah) haber verdi’ demişti”²². Allah’ın, peygamberini durumdan haberdar ettiğini ifade eden herhangi bir ayet Kur’an’da bulunmamaktadır. Bu durum Hz. Peygamber’e Kur’an dışında da birtakım vahiy ve mesajlar gönderildiğini ispatlamaktadır²³.

Vahye muhatap olması açısından kendisine Kur’an dışında dini konularda vahiy gelebilecek tek insan Hz. Peygamber’dir. Onun Kur’an’ı yaşayışı demek olan sünneti işte bu vahiylerden teşekkül etmektedir. Dolayısıyla dini bir vechesi bulunan sünnet de vahy-i gayri metlûv olmaktadır.

Sünnetin vahiy mahsulü olduğunu gösteren deliller arasında, özellikle Necm suresindeki; “O hevasından konuşmaz; O’nun söyledikleri sadece

¹⁸ Şûrâ suresi, 51.

¹⁹ Şuarâ suresi, 192-194.

²⁰ Bakara suresi, 97.

²¹ Bkz. Suyutî, *el-İtkân*, I, 143.

²² Tahrîm suresi, 3.

²³ Kur’an dışında da vahyin bulunduğu ve delilleri hk. bkz. Muhammed Taqî Usmânî, *The Authority of Sunnah*, Karaçi, 1990, s. 23-24.

kendisine vahyedilen bir vahiydir."²⁴ ayetleri bu konudaki önemli delillerdendir. Ancak bazı alimler bu ayetin sünneti de içine aldığı savunsalar da²⁵ çoğu alimler burada kastedilenin Kur'an olduğu görüşünü benimsemiştir²⁶.

Yukarıdaki ayetlerin yanında Hz. Peygamber (s.a.)'den bu manada hadisler de nakledilmektedir. "*Dikkatinizi çekerim; bana Kur'an ile birlikte onun bir benzeri de verilmiştir*"²⁷ hadisi önemli delillerdendir. "*Cibril Nebî (s.a.)'e Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirirdi*"²⁸ şeklindeki rivayet de bunlardan biridir. Ayrıca Hassân b. Atiyye'nin (v. 129/746?) şöyle dediği rivayet edilmektedir:

"*Hz. Peygamber'e vahiy gelirken Cibril, onu tefsir eden bir de sünnet getirmiştir*"²⁹.

Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in manasını Allah'tan aldığı sünneti dışında, sosyal hadiseler karşısındaki ictihadlarını da "**vahyin kontrolü**" şemsiyesi altında mütalaa etmek gerekmektedir³⁰. Çünkü kıyamete kadar devam edecek olan bir dinde, isabetli olmayan ictihadların yerleşebileceğini izah etmek aklen mümkün değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in yanıldığı bazı ictihadlarının ayetle tashih edilmiş olması da³¹ O'nun bütün söz ve davranışlarının denetlendiğini göstermektedir. Bu konuda sonuç olarak şöyle söylememiz mümkündür: **Rasulullah (s.a.), bütün adımlarını vahiyle atan bir robot değil; vahye uymayacak bir adım attığında düzeltilen bir beşerdir.**

Buraya kadar yapılan izahlardan genel olarak sünnetin vahiyle olan ilgisi ortaya çıkmaktadır. Kudsî hadislerin durumu da bundan farklı değildir. Çünkü kudsî hadisler kavli sünnetin bir bölümünü teşkil etmektedir³². Ancak kudsî hadislerin vahiyle ilgisi noktasındaki esas problem, bunların lafız ve manalarının vahiyle olan münasebetidir. Kudsî

²⁴ Necm suresi, 3-4.

²⁵ Bkz. Elmâhî, *Hak Dini*, VII, 4572.

²⁶ Bkz. Heytemî, *Fethü'l-mübîn*, s. 201; Ebü'l-Bekâ, *el-Kulliyât*, s. 288; Ebü Zehv, *el-Hadis ve'l-muhaddisün*, s. 11; Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 450.

²⁷ Ebü Davud, *Sünnet*, 5.

²⁸ Dârimî, *Mukaddime*, 48. Ayrıca bkz. Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 119-120.

²⁹ Bkz. İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm*, s. 563.

³⁰ Bkz. Zehv, *el-Hadis ve'l-muhaddisün*, s. 15-16; Koçkuzu, *Hadis İlimleri*, s. 42; Ali Yardım, *Hadis*, I, 43.

³¹ Mesela bkz. Enfâl suresi, 67; Tevbe suresi, 43; Abese suresi, 1-2.

³² Şâ'bân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 4, 74.

hadislerin lafız ve mana olarak vahy-i ilahi olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi sadece manasının vahye müstenid olduğunu kabul edenler de vardır. Birinci görüşü benimseyenler arasında Buhârî (ö. 256/869), Kirmânî (ö. 786/1383) ve İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 973/1565) yanısıra Şâfiyye'nin cumhuru ve muhaddislerin ekserisinin bulunduğu iddia edilmektedir. İkinci görüşü ise Tîbî (ö. 743/1342), Cürçânî (ö. 816/1413), Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Ebü'l-Bekâ (ö. 1094/1682) ile birlikte bazı hanefilerin ve mutasavvıfların benimsediği öne sürülmektedir³³

Kudsî hadislerin lafız ve mana olarak vahiy olduğunu söyleyenler bu konuda, Hz. Peygamber'in kudsî hadislere "قال الله تعالى" gibi ifadelerle başlamasını delil göstermektedirler. Ayrıca Buhârî'nin "باب كلام الرب"³⁴ veya "باب قول الله تعالى"³⁵ başlıkları altında kudsî hadis rivayet etmesi, Heytemî'nin kudsî hadisin tarifini verirken; "*Bunlar Allah'ın kelamındandır*", demesi de, müelliflerinin kudsî hadisleri lafzan vahiy saydıklarına delil kabul edilmiştir. Ancak ifadelerde kullanılmış olan **kelâmullah** ibaresi bu hadislerin mutlaka Allah'ın sözü olmasını gerektirmez. Çünkü sadece mananın Allah'a ait olması durumunda da o söz yine Allah'a nisbet edilebilmektedir.

Sadece mananın vahiy olduğunu savunanlar ise kudsî hadisleri sünnetten bir kısım olarak kabul etmektedirler³⁶. Çünkü sünnet zaten, genel anlamda manen vahye dayanmaktadır. Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre kudsî hadisle nebevî hadis arasında bu bakımdan herhangi bir fark bulunmamaktadır.

B- Kudsî Hadislerin Hadis Usulündeki Yeri

Kudsî hadislerin vahiydeki yerini izah ettikten sonra onların hadis usulü kitaplarında hangi bölümde ele alındığına bir göz atmak faydalı olacaktır.

Hadis usulü ilminde "*mervi*" başlığı altında incelenen hadisler, sahip oldukları pek çok özelliklere binaen değişik sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır³⁷. Farklı açılardan yapılan bu taksimler oldukça girift olup

³³ Belûşî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye fî dâirati'l-cerh ve't-ta'dil*, s. 98-101.

³⁴ Buhârî, *Tevhîd*, 33.

³⁵ Buhârî, *Tevhîd*, 35.

³⁶ Bkz. Ali el-Kârî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyyetü'l-erbaîniyye*, s. 2; Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj; Kur'an*, s. 8-9.

³⁷ Bkz. Çakan, *Hadis Usulü*, s. 104.

birbirlerini kapsayabilmektedir. İşte bu taksimlerden biri olan **senedin müntehasına göre yapılan taksim**³⁸ kudsî hadislerin incelendiği yer olmaktadır. Bu açıdan hadisler dörde ayrılmaktadır:

1- Kudsî hadis

2- Merfu hadis

3- Mevkuf hadis

4- Maktu hadis

Hadisi söyleyenine göre yapılan bu taksimde ilk sırayı **kudsî hadisler** almaktadır. Çünkü bu hadisleri ilk söyleyen **Allah Teala'dır**³⁹.

BİRİNCİ BÖLÜM

A- Kudsî Hadisin Lügat ve İstilah Manası

Bu girişin sonra asıl olan mevzumuz kudsî hadisler meselesine gelebiliriz. Bu hadislerle sıfat olan "kudsî (القدسى)" kelimesi "قدس =K.D.S." maddesinden ism-i mensub olup temizlik ve tenzih manaları taşımaktadır⁴⁰. Bu manasından hareketle **kudsî** ifadesi, mukaddes ve her türlü noksanlıktan uzak, yüce bir varlığa ait olan demektir ki, bu varlık **Cenab-ı Allah'tır**⁴¹.

Kudsî hadis bir istilah olarak, hicri VI. asırdan itibaren yazılmaya başlayan **kudsî hadis komulu** derleme çalışmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Kudsî hadisin tarifini yapan ilk ilim adamı –bilebildiğimiz kadarıyla– **Tibî'dir** (ö. 743/1342). Daha sonra ise **Cürcânî** (ö. 816/1413), **İbn Hacer el-Heytemî** (ö. 973/1565), **Ali el-Kârî** (ö. 1014/1605), **Ebü'l-Bekâ el-Ukberî** (ö. 1094/1683) ve **Tehânevî** (ö. 1158/1745'den sonra) gibi alimlerin eserlerinde çeşitli tarifler görülmektedir⁴². Bu tariflerin her

³⁸ İtr, *Menhecü'n-nakd*, s. 323-325.

³⁹ Çakan, *a.g.e.*, s. 114.

⁴⁰ Farklı anlamları için bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, VI, 168-170.

⁴¹ Accâc, *es-Sünne kable't-tedvîn*, s. 22; Makbûlî, *Mustalahu'l-hadîs*, s. 14; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s. 123; Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 188; Tahhân Teysîr, s. 127.

⁴² Tarifler için bkz. Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 288 (Tibî'nin *el-Hulâsa fî usûli'l-hadîs* adlı eserinde kudsî hadisle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Onun bu konudaki ifadeleri Ebü'l-Bekâ tarafından nakledilmektedir); Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 84-85; Ali el-Kârî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyyetu'l-erba'niyye*, s. 2; Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn*, s. 280; Ali Özek, *Hadis Ricâli*, s. 15; Çakan, *Hadis Usulü*, s. 114; *Anahatlarıyla Hadis*, s. 22.

birinde kudsî hadis belli özellikleri ele alınarak tarif edilmeye çalışılmıştır⁴³. Bu tariflerde bulunan özelliklerin bütünü ihtiva edecek şekilde kudsî hadisi şöyle tarif etmemiz mümkündür:

“Kudsî hadis, vahyin geliş yollarından herhangi biriyle sınırlı olmayarak manası Hz. Peygamber’e nakledilen; Hz. Peygamber tarafından da, kendi ifade ve üslubuyla “Allah Teala şöyle buyuruyor” diye O’na nisbet etmek suretiyle rivayet edilen, Kur’an ile herhangi bir ilgisi ve i’caz vasfı bulunmayan hadistir”.

Bu hadislerin “kudsî” diye vasıflandırılmaları söyleyeninin Allah oluşuna⁴⁴, “hadis” denilmeleri de Rasulullah (s.a.) tarafından dile getirilmiş olmalarına binaendir⁴⁵. Ancak bu hadislerin Allah’a nisbet edilmeleri, onların kesinkes sabit ve sahih oldukları anlamına gelmemektedir. Çünkü “kudsî” ifadesi hadisin sadece bir vasfı olup kabul veya red açılarından bir hüküm değildir.

B- Kudsî Hadislerin Sayısı

Kaynaklarımızda ilâhî ya da rabbânî hadisler isimleriyle de bulunabilen kudsî hadislerin sahih olanlarının sayısı çok değildir. Verilen farklı rakamlar hadislerin sayım tekniğinden ortaya çıkmaktadır. Değişik senetlerle rivayet edilen bir hadis, senetleri göz önüne alındığında birden fazla hadis sayılabildiği halde, metni dikkate alındığında tek hadis olarak değerlendirilebilmektedir.

Kudsî hadislerin sayısı konusunda verilen rakamlar genellikle bu konuda yapılan derleme çalışmalarına dayanmaktadır. Bu sayılar *100 kadar*⁴⁶, *100’den fazla*⁴⁷, *200’den fazla*⁴⁸ ya da *300 kadar*⁴⁹ olarak verilmektedir. Ancak bu konudaki en hacimli klasik eser olan Medenî’nin (ö. 1200/1785) *el-İthâfâtü’s-seniyye fi’l-ahâdisi’l-kudsîyye*’sinde –mevzu

⁴³ Başka tarifler için bkz. Medenî, *el-İthâfâtü’s-seniyye* (Muhakkıkın mukaddimesi), s. 5; Neş’et el-Misrî, *el-Ahâdisü’l-kudsîyye*, s. 9; Accâc, *es-Sünne*, s. 22; M. Edîb Sâlih, *Lemehât*, s. 45; Tahhân, *Teyisîr*, s. 127; İtr, *Menhec*, s. 323; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s. 123; Aydınlı, *Hadis İstilahları*, s. 65; Makbûlî, *Mustalahü’l-hadis*, s. 13.

⁴⁴ İtr, *a.g.e.*, s. 323.

⁴⁵ Accâc, *es-Sünne*, s. 22; *el-Vecîz*, s. 27; Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁶ Ali Özek, *Hadis Ricâli*, s. 15.

⁴⁷ Heytemî, *Fethü’l-mübîn*, s. 200; Accâc, *es-Sünne*, s. 22; Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 14.

⁴⁸ Tahhân, *a.g.e.*, s. 127; M. Edîp Sâlih, *a.g.e.*, s. 51.

⁴⁹ Koçkuzu, *Hadis İlimleri*, s. 42.

ve zayıf rivayetler dahil- 864 hadis bulunmaktadır. *Câmiu'l-ahâdisi'l-kudsîyye* adlı eserinde ise Isâmuddîn es-Sabâbatî 1150 kudsî hadisi incelemektedir.

C- Kudsî Hadislerin Rivayet Sîgaları

Kudsî hadislerin en belirgin özelliklerinden birisi de kendilerine has bir ifade ile rivayet edilmiş olmalarıdır. Hadis usulü eserleri genellikle iki ifade kalıbından bahsetmektedirler⁵⁰. Bu ifadeler, hadis külliyatında dağınık olarak bulunan kudsî hadislerin rivayet edildiği değişik sîgaların iki kalıp halinde formüleştirildiğini göstermektedir⁵¹. Bu iki rivayet sîgası şunlardır:

1. ... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما يرويه عن ربه عز وجل ...
2. ... قال الله تعالى فيما رواه عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ...

Yukarıdaki ifade biçimleri arasında mana bakımından bir fark bulunmamaktadır. İkiisi arasındaki tek fark sadece ayrı dönemlerde kullanılan iki değişik sîga oluşlarıdır. Birinci ifade selef alimlerin kullandığı sîga olup Nevevi de (ö. 677/1278) bunu tercih etmiştir⁵².

D- Kudsî Hadislerin Konuları ve Üslubu

Kudsî hadislerin işlediği konular ve bunların üslubu da bu hadisleri diğer ilahi kaynaklı sözlerden ayıran önemli özelliklerdendir. Bununla birlikte ele alınan konular sadece kudsî hadislere has değildir. Aynı temalar hem Kur'an ayetlerinde hem de nebevî hadislerde bulunabilmektedir. Kudsî hadislerin muhtevasını oluşturan konuları dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

- a) Allah'ın büyüklüğü
- b) Rahmetinin genişliği
- c) Hükümlerinin güçlülüğü

⁵⁰ el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 20; Okiç, *a.g.e.*, s. 14; Tahhân, *a.g.e.*, s. 127; Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-muhaddisîn*, s. 16; Subhî es-Sâlih, *Ulûmu'l-hadis*, s. 12-13; İtr, *a.g.e.*, s. 323; Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 124; Çakan, *Hadis Usûlü*, s. 114.

⁵¹ Farklı sîgalar için bkz. el-Medenî, *el-İthâfâtü's-seniyye*, s. 5; Makbûlî, *Mustalahu'l-hadis*, s. 14; Ali Yardım, *Hadis*, I, 45-46; Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 188; W. Graham, *Divine Word*, s. 86.

⁵² Heytemî, *Fethu'l-mübîn*, s. 201; M. Edîp Sâlih, *Lemehât*, s. 46.

d) İhsan ve ikramının bolluğu⁵³

Doğrudan doğruya bu konulara dahil gibi görünmeyen başka konular da⁵⁴, sonundaki mükafat veya mücazat yönüyle Allah'a bağlandığı için bu başlıklar altında ele alınmaya müsait olmaktadır.

Konular işlenirken kullanılan üslup da dikkati çekmektedir. Kudsî hadislerin üslubu Kur'an ve nebevî hadislerin üslubuyla mukayese edildiğinde daha net olarak belirlemektedir.

Kur'an üslubunun başka hiçbir üslupla mukayese edilemeyecek kadar üstün ve eşsiz olduğu malumdur. İslam tarihinde Hz. Peygamber ile hemen her zaman görüşüp konuşmasına rağmen İslam'ı kabul etmeyen, fakat kendisine Kur'an okunduğunda; "Bu bir insan sözü olamaz", diyerek müslüman olan veya en azından bunu itiraf edenlerin sayısı hiç de az değildir⁵⁵.

Bu üslup karşısında kudsî ve nebevî hadislerin üslubu bir beşer üslubundan öteye geçememektedir⁵⁶. Bu durum her iki hadis çeşidinin de Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kudsî hadislerin lafızları da vahyedilmiş olsaydı nebevî hadislerle bunlar arasında, kudsî hadislerin Kur'anî bir üslupla söylendiklerini gösterecek bir üslup farkının olması gerekirdi. Kısaca söylemek gerekirse kudsî hadislerin üslubu nebevî hadislerin üslubu ile hemen hemen aynıdır⁵⁷. Çünkü her ikisini de dile getiren Hz. Peygamber'dir. Bu hadislerde sözlerin Allah'a izafe edilmesi onların aynen Allah'ın sözleri olmasını gerektirmemektedir. Çünkü, her dilde olduğu gibi Arapça'da da, bir ifade tarzı olarak mananın söyleyenine nisbet edilmesi durumunda da o sözler yine asıl sahibine izafe edilmektedir. Kur'an'da da böylesi nisbetlerin yapıldığı görülmektedir. Mesela Arapça'yı konuşamayan bazı eski kavimlerin sözleri ve peygamberleriyle aralarında geçen konuşmaları, başka bir dil ve Kur'anî bir üslupla anlatıldığı halde yine onlara nisbet edilmektedir.

⁵³ Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, s. 17; M. Edîp Sâlih, *a.g.e.*, s. 45; Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, s. 23.

⁵⁴ Konu taraması için bkz. Neş'et el-Mısırî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye*; Şa'bân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, es-Sabâbatî, *Câmi'u'l-ahâdisi'l-kudsîyye*, Hayati Yılmaz, *Hadis İlminde Kudsî Hadisler* (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), İstanbul 1992, s. 24-27.

⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, I, 293-294; İbn Kesîr, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, I, 498-508.

⁵⁶ Zerkâ, "Mukârene", s. 91.

⁵⁷ Medenî, *el-İthâfâtü's-seniyye*, s. 11.

Ancak kudsî hadislerin üslubunda bazı farklılıklar da yok değildir. Mesela Allah'ın daima birinci şahıs olarak hitabetmesi dikkat çekmektedir; bu hadislerde Allah'a ait mütekellim zamirleri kullanılmaktadır⁵⁸. Üslup olarak genellikle kendisiyle kulu veya kulları arasında cereyan eden karşılıklı bir konuşma hakimdir; söz konusu muhataplar da Hz. Peygamber, diğer insanlar ya da meleklerdir⁵⁹.

Kısacası, kudsî hadislerin üslubu her ne kadar eşsiz Kur'an üslubundan farklı olsa da onlarda Allah'ın celal ve azametini insana hissettiren takdis ve tenzih ifadeleri bulunmaktadır⁶⁰. Ele aldığı konuların muhteva yüceliği ve bunları dile getiren Hz. Peygamber'inengin Allah bilgisinin (ma'rifetullah) tezahürleri, ister istemez hadislerin üslubuna da yansımaktadır. Yani, yüce manalar kendisine uygun bir üslup çağrıştırmakta; bu üslup da en fasih bir insanın dilinden hakkıyla dökülmektedir.

E- Kudsî Hadislerin Delil Olma Değeri

Kudsî hadislerin delil olmaları meselesine gelince, bu genel olarak sünnetin delil olmasına bağlıdır. Sünnet delil olunca kudsî hadisler de evleviyetle olmalıdır⁶¹; çünkü kavli sünnettir. Ancak kudsî hadisler haber-i vahiddirler. Haber-i vahidlerin yalnızca teşri'de (ahkam konularında) delil olmaları daha çok kabul görmüş olmakla beraber⁶², İslam alimleri arasında Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Eş'arî (ö. 324/934), İbn Teymiyye (ö. 728/1327) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) gibi önemli simalar bu tür hadisleri itikadda da delil olarak kabul etmektedirler⁶³.

Haber-i vahidi hem itikatta hem de teşri'de delil olarak kabul edenlerin bu yaklaşımları, sadece teşri'de delil sayanlardan daha haklı görünmektedir. Aksi takdirde sünnetin büyük bir kısmını itikadi yönden dikkate almamak gibi bir sonuç ortaya çıkacaktır. Genellikle itikadi konuları işleyen kudsî hadisler de bu durumda herhangi bir anlam ifade etmeyecektir. Halbuki haber-i vahidlerin itikatta da delil olmaları, ele aldığı konular itibariyle önemli bilgiler veren kudsî hadislerin de amelî bir değer kazanması anlamına gelecektir. Ancak şöyle söylemek mümkündür;

⁵⁸ Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, s. 16.

⁵⁹ İbn Arabî, *Nurlar Hazinesi*, s. 181.

⁶⁰ M. Edîb Sâlih, *Lemehât*, s. 45.

⁶¹ Şabân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 74.

⁶² Bkz. Koçkuzu, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vâhidler*, s. 153-159.

⁶³ Bkz. Koçkuzu, *a.g.e.*, s. 139-152.

kudsî hadisler prensipte delildir. Fakat pratikte pek fazla kullanılmamalarının sebebi ise muhtevalarından kaynaklanmaktadır. Ahkam konularında nadiren bulunmaları, buna karşılık daha çok kul ile Allah arasındaki münasebetler ve Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında varid olmaları teşri' de delil olma sahasını daraltmıştır.

Kudsî hadislerin delil olarak kullanılmalarına, **itikadi açıdan**; *intihar edenin cezası*⁶⁴, *sıla-ı rahim yapmanın fazileti ve terkedinin durumu*⁶⁵, *kiyamette hesaba çekilecek ilk konu*⁶⁶, *Allah dostlarına düşmanlık beslemenin cezası*⁶⁷ ve *ru'yetullah*⁶⁸ meseleleri, **teşri' yönünden** de; *besmelerin Fatıha suresinden bir ayet sayılmaması*⁶⁹, *Kur'an'ın yedi harf üzere okunması*⁷⁰, *resim ve heykel yapmanın hükmü*⁷¹, *imamın arkasında Fatıhanın okunması*⁷² v.s. misal verilmektedir.

F- Kudsî Hadisler İle Kur'an ve Nebevi Hadisler Arasındaki Ortak ve Farklı Yönler

Kudsî hadisler de ilahi kaynaklı sözler oldukları için onların diğer ilahi kelimelerle, yani Kur'an ve nebevi hadislerle arasındaki benzer ve farklı noktaları belirtmek gerekmektedir⁷³. Ancak aralarındaki ortak yönler de gözardı edilmemelidir.

Kur'an ile arasındaki tek ortak yön her ikisinin de ilahi vahiyden kaynaklanmış olmalarıdır. Yani, her iki söz de, biri lafzan diğeri manen Allah'a aittir ve vahyedilmiştir⁷⁴. Nebevi hadislerle arasındaki ortak yön ise hadis olma noktasından aynı değeri ve özellikleri taşımalarıdır⁷⁵.

Aralarındaki farklara gelince, bu konuda usul kitaplarında takib edilen yol her birine ait belirgin özelliklerin ortaya konularak, bunların diğer

⁶⁴ Buhârî, *Enbiyâ*, 70.

⁶⁵ Buhârî, *Tevhîd*, 35.

⁶⁶ Tirmizî, *Salât*, 188.

⁶⁷ Buhârî, *Rikâk*, 38; İbn Mâce, *Fiten*, 16.

⁶⁸ Müslim, *İmân*, 297; Tirmizî, *Tefsîr*, 11; İbn Mâce, *Mukaddime*, 13.

⁶⁹ Bkz. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 37; Şa'bân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 4-5; Konunun delili için bkz. Müslim, *Salât*, 37.

⁷⁰ Nesâî, *İftitâh*, 37.

⁷¹ Buhârî, *Libâs*, 90; *Tevhîd*, 56; Müslim, *Libâs*, 101.

⁷² Şa'bân M. İsmail, *a.g.e.*, s. 124-129.

⁷³ M. Edîp Sâlih, *Lemehât*, s. 45.

⁷⁴ Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s. 123-124.

⁷⁵ Bkz. Medenî, *el-İthâfâtü's-seniyye* (Muhakkikin mukaddimesi), s. 6-8; M. Edîp Sâlih, *Lemehât*, s. 54; Makkûlî, *Mustalahü'l-hadis*, s. 15-16; Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 123-125; M. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 189; Ali Yardım, *Hadis*, I, 43.

“söz”lerde olmadığını belirtilmesidir. Mesela Kur’ân ile arasındaki farklar konusunda önce Kur’an’ın hususiyetleri sayılmakta, *kudsî hadisler böyle değildir* denilerek farklara işaret edilmektedir. Çok detaylı olan bu farkları⁷⁶ şöylece gruplandırabiliriz:

Kur’an’ın,

a. Vahiydeki konumundan ortaya çıkan farklar

b. İlahî kitap oluşundan kaynaklanan farklar

c. İbadetlerdeki yerinin verdiği farklar

Müelliflerin farklar üzerinde bu kadar önemle durmalarının sebebi⁷⁷ kudsî hadislerin manalarının Allah’dan oluşuna dayanarak insanların bunları Kur’an ile bir tutmalarına engel olmaktır⁷⁸. Bu sayede hem Kur’an’a birşey karıştırılmasının önüne geçilmekte, hem de kudsî hadislerin statüsü belirlenmiş olmaktadır.

Nebevi hadislerle arasındaki farkları da şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kudsî hadislerin tamamı vahy-ı ilahidir. Nebevi hadisler arasında böyle olmayanları da bulunmaktadır.

2. Kudsî hadisler Allah’a nisbet edilerek nakledilmektedir.

3. Allah’a ait mütekellim zamirleri ihtiva etmektedirler.

4. Kendilerine has sîgalarla rivayet edilmektedirler.

5. Genellikle Allah ile ilgili konularda varid olmuşlardır⁷⁹

⁷⁶ Bkz. Heytemî, *Fethu'l-mübîn*, s. 201; Ali el-Kârî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyyetu'l-erbatniyye*, s. 2-3; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 81; Medenî, *a.g.e.*, s. 10; M. Edîb Sâlih, *a.g.e.*, s. 46-49; Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisün*, s. 17; Tahhân, *Teyisr*, s. 127; Şabân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 23-26; Accâc, *es-Sünne*, s. 22-23 (2 nolu dipnot); *el-Vecîz*, s. 27-28; Makbûlî, *a.g.e.*, s. 15; İtr, *Menhec*, s. 325; Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 124; M. Uğur, *a.g.e.*, s. 189; Ali Yardım, *a.g.e.*, I, 43; Çakan, *Anâhâtılarıyla Hadîs*, s. 23-24; Hayatî Yılmaz, *Hadîs İlminde Kudsî Hadisler* (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), s. 37-38.

⁷⁷ Bu konudaki müstakil bir eser için bkz. Nûh b. Mustafa, *er-Risâle fi'l-fark beyne'l-hadîsi'l-kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-hadîsi'n-nebevî*, Beyazıt Devlet Ktb. Veliyyüddin blm, nr. 1142/18, vr. 185^a-185^b.

⁷⁸ Makbûlî, *a.g.e.*, s. 14.

⁷⁹ Bz. İbn Arabî, *Nurlar Hazinesi*, s. 181; Heytemî, *Fethu'l-mübîn*, s. 210; Medenî, *el-İthâfâtü's-seniyye*, s. 6, 11; Accâc, *es-Sünne*, s. 22; *el-Vecîz*, s. 28; Şabân M. İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye ve menziletühâ*, s. 27, 29-30; Neş'et el-Misrî, *el-Ahâdisü'l-kudsîyye*, s. 10; M. Edîp Sâlih, *Lemehât*, s. 49-50; Makbûlî,

Görüldüğü gibi kudsî hadislerle nebevî hadisler arasında pek fazla bir fark bulunmamaktadır. Zaten tasnif döneminde nebevî hadislerle bir arada derlenmesi de kudsî hadislerin diğerleriyle aynı mütalaa edildiğini göstermektedir.

G- Mevzû Kudsî Hadisler

Burada başka bir noktaya işaret etmek yerinde olacaktır. Kudsî hadisler nihayet bir "hadis" olarak değerlendirilmeleri gerektiği için hadis uydurmacılığı konusunda nebevî hadisler hakkında söylenenler bunlar için de geçerli olmaktadır⁸⁰. Kudsî hadisler içerisinde sahih olanından çok daha fazla miktarda mevzu rivayet bulunduğu bir gerçektir.

Mevzu kudsî hadisler arasında en meşhur olanlarından biri, mutasavvıflar için büyük bir malzeme teşkil eden "kenz-i mahfi" hadisidir.

كنت كنزا مخفيا فأحببت أن اعرف فخلقت الخلق...

"Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlukatı yarattım..."⁸¹

لولاك لما خلقت الأفلاك...

"Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım"⁸² hadisi de meşhur mevzu hadislerdendir. Louis Massignon mevzû kudsî hadislerin birçoğunu sûfi şathiyyatından saymaktadır⁸³. Fakat, onun uydurma kudsî hadislere misal olarak verdiği listede sahih rivayetlerin de bulunmasını⁸⁴, herhalde tabi karşılamak gerekmektedir. Massignon'un bu düşüncesine Annemarie Schimmel de katılmaktadır⁸⁵.

Sadece mevzû kudsî hadisleri toplayan müstakil bir çalışma henüz mevcut değildir. Sahihleriyle birlikte derlenmiş olan bu hadisler kudsî hadislerin sayısının da kabarmasına yol açmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Mustalahu'l-hadis, s. 14-16; Koçyiğit, *Hadis İstihlaları*, s. 124; M. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 188; Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, s. 23.

⁸⁰ Mevzu hadisler konusu için bkz. M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler: Menşei, Tanıma Yolları, Tenkidi*, Ankara, 1984.

⁸¹ Bkz. Aclûnî, *Kesfû'l-hafâ*, II, 132.

⁸² Bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, II, 164.

⁸³ Lammens, *L'Islam*, s. 106-107.

⁸⁴ Bkz. Massignon, *Essai*, s. 126-128.

⁸⁵ Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 195.

Kudsî Hadisler Konusunda Yapılan Çalışmalar

Bilindiği gibi hadisler hicrî II. y.y.'dan itibaren tedvin ve tasnif edilmeye başlamıştır. Özellikle III. asırda altın çağını yaşayan tasnif devri en mükemmel ürünlerini vermiştir. Artık bu devrede hadislerin büyük bir kısmı kitaplarda toplanmış durumdadır. Sonraki bir asır da buna eklenecek olursa hadislerin hemen tamamı bu dönemlerde bir külliyat halini almıştır.

Mutlak olarak "hadislerin" derlendiği bu asırlarda kudsî hadisler de bunlar içerisinde dağınık bir halde yer almaktadır. Nebevî hadislerle aralarındaki farklar göz önüne alınan kudsî hadisler VI. asırda müstakil çalışmalara konu olmaya başlamıştır.

Bu konuda yapılan çalışmaların hemen hepsi derleme niteliği taşımaktadır. Bunlar içerisinde şerhler de bulunmaktadır. Hatta –mevzû da olsa– tek bir kudsî hadis şerhi olarak kaleme alınan risaleler bile mevcuttur.

Muhtevasını kudsî hadislerin oluşturduğu eserleri üç grupta toplamak mümkündür:

1. Genel derleme yapan eserler.
2. Kırk kudsî hadis ihtiva eden eserler.
3. Bir kudsî hadisin şerhi olarak yazılan eserler.

Şimdi bu eserleri tanıtmaya geçebiliriz:

A. GENEL DERLEME ESERLERİ

1. **Gazzâlî'nin** (ö. 505/1111) *Kitâbü'l-Mevâiz fi'l-ahâdisi'l-kudsîyye'si*⁸⁶.

Eserde hadisler "el-Mev'ıza" başlığıyla verilmektedir. Toplam 39 mev'ızanın bulunduğu risalede hadisler *يقول الله تعالى* ifadesiyle sıralanmaktadır.

⁸⁶ Ahmed Şemsüddîn, *Mecmûatü Resâilî'l-İmâmi'l-Gazzâlî*, I-VIII, Beyrut 1988. Bu konuda yapılan çalışmaların bir listesini veren eserlerde ilk çalışma Zâhir b. Tâhir eş-Şehâmî'ye nisbet edilmektedir. (Bkz. Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 15; W. Graham, *Divine Word*, s. 227). Ancak Brockelmann bu eserin bir nüshasını Gota Kütüphanesi'nde gördüğünü bildirmektedir (Bkz. *GAL*, I, 421). Eseri yayınlayan da bunu itibara alarak risalenin Gazzâlî'ye ait olabileceğini benimsemektedir (Ahmed Şemsüddîn, *Mecmûatü Resâil*, VII, 21-22). Fakat risalenin Gazzâlî'ye ait olması son derece zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.

Eser Süleymaniye Ktb.'ndeki müellifleri bilinmeyen iki ayrı risaleye⁸⁷ büyük ölçüde benzemektedir. Hadislerin işleniş tarzı ve sıralanmalarının aynı oluşu, bitiş cümlelerinin benzerliği gibi hususlar bu risalelerin aynı olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

2. Zâhir b. Tâbir eş-Şehhâmi'nin (ö. 533/1138) *Kitâbü'l-ahâdisi'l-ilâhiyye*'si⁸⁸.

Bu sahada yazılan ilk eser kabul edilmektedir. Ancak bize kadar ulaşmamıştır.

3. İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) *Mişkâtü'l-envâr fi mâ ruviye ani'llâh mine'l-ahbâr*'i⁸⁹.

Bu eserde üç bölüm halinde 40, 40 ve 21 olarak toplam 101 hadis bulunmaktadır. Birinci bölümdeki hadisler, müellifine varan senetleriyle birlikte verilmektedir. İkinci kırk hadis bölümünde rivayetler "haber" başlığıyla sıralanmakta; sadece hadisin alındığı kitabın ismi bildirilmektedir. Son kısımdaki yirmi hadisin de yalnızca kaynağına işaret edilmektedir. İbn Arabî; "Allah tektir; tek olanı sever"⁹⁰ hadisini dikkate alarak sayıyı 101'e çıkardığını ifade etmektedir.

Mişkâtü'l-envâr, Muhammed Râgıb et-Tabbâh tarafından 1346 yılında tahkikli olarak Haleb'te neşredilmiştir. Muhammed Valsan, bu neşir ile Kahire (1369) baskısını kullanarak eseri Fransızca'ya tercüme etmiştir. Eser, bu tercüme esas alınarak Mehmet Demirci tarafından "Nurlar Hazinesi" adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır.

4. Ziyâüddîn el-Makdîsi'nin (ö. 643/1245) *el-Ahâdisü'l-kudsiyye*'si⁹¹.

5. İbn Belbân'ın (ö. 674/1275) *el-Makâsidü's-seniyye fi'l-ahâdisi'l-ilâhiyye*'si⁹².

Eserde 100 kudsî hadis bulunmaktadır. Bunlar onarlı gruplar haline getirilerek kitap on bölüme ayrılmıştır. Ancak her bir bölümdeki hadisler arasında bir konu bütünlüğünün olmayışı bu taksimin sadece esere bir

⁸⁷ Bkz. *Hadîs-i Kudsî*, Süleymaniye Ktb., Osman Hamdi Öztürkler blm., nr. 27/38; *el-Ahâdisü'l-kudsiyye bi tarîki'l-mev'iza*, Süleymaniye Ktb., Hüsrev Paşa blm., nr. 4/2.

⁸⁸ İbn Belbân, *el-Makâsidü's-seniyye* (muhakkiklerin mukaddimesi), s. 33.

⁸⁹ *Nurlar Hazinesi*, nşr. Muhammed Valsan, trc. Mehmet Demirci, İstanbul 1990.

⁹⁰ Buhârî, *Da'vât*, 69; Müslim, *Zikr*, 5.

⁹¹ İbn Belbân, *el-Makâsidü's-seniyye*, s. 33-34.

⁹² Thk. Muhyiddîn Mestû-Muhammed el-Îd el-Hatrâvî, Beyrut 1966.

tertip ve düzen vermek gayesine yönelik olduğunu göstermektedir. Bölümlerin sonuna bir takım hikaye ve şiirler eklenmiştir.

Hadislerin senet zincirleri ve semâ kayıtlarının bütün teferruatıyla verildiği eserde hâşiye kabilinden kısa açıklamalar da yer almaktadır. İlk dokuz bölümün aksine onuncu bölümün sonunda hikaye ve şiirler yerine hulefâ-i râşidîn ve aşere-i mübeşşere'nin menkıbelerinin rivayet edildiği bir kısım ile Rasûlullah'ın hilyesini ve vefatını konu edinen bölüm bulunmaktadır. Eser, Hz. Peygamber'in methine dair 215 beyitlik bir "kasîde-i bâiyye" ile sona ermektedir.

6. Muhyiddîn en-Nevevî'nin (ö. 677/1278) *el-Ahâdîsü'l-kudsîyye*'si⁹³.

Nevevî'nin bu eseri 95 kudsî hadis ihtiva etmektedir. Hadisler sahabî ravilerinden başlayan senetleriyle birlikte zikredilmektedir. Rivayetlerin tamamı *Kütüb-i sitte*'den seçilmiştir. Eserin tahkiki ve ta'liki daha çok bir şerhe benzemektedir.

7. Bahâüddîn Haydâr el-Fâşî'nin (telif 776/1374) *el-Mu'temed mine'l-menkûl fî mâ ûhiye iler'rasûl fi'l-hadîs*'i⁹⁴.

8. Muhammed el-Medyânî'nin⁹⁵ (ö. 881/1476) *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ahâdîsi'l-kudsîyye*'si⁹⁶.

9. min ahâdîsi'l-kudsîyyeti'n-nebeviyye⁹⁷.

Eserin müellifi bilinmemektedir. "با احمد" hitabıyla başlayan 22 hadis ihtiva eden eserde ara sıra nebevî hadisler görülmektedir. Hz. İbrahim'in suhufundan nakiller ile Vehb b. Münebbih (ö. 110/728?) ve Kâ'bu'l-Ahbâr'dan (ö. 32/652) rivayet edilen haberler de yer almaktadır.

10. Abdürraûf el-Münâvî'nin (ö. 1031/1621) *el-İthâfâtü's-seniyye bi'l-ahâdîsi'l-kudsîyye*'si⁹⁸.

Müellifin, eserinin başında verdiği bilgilerden de anlaşıldığı gibi kitap iki bâb halinde tertip edilmiştir. Birinci bâbda, Hz. Peygamber (s.a.)'den

⁹³ Thk. Mustafa Âşûr, Kahire ts.

⁹⁴ İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, II, 508.

⁹⁵ Bazı kaynaklarda müellifin nisbesi el-Medenî olarak da verilmektedir. Bkz. W. Graham, *Divine Word*, s. 227, 229 (6 no'lu dipnot).

⁹⁶ Brockelmann, *Suppl.*, II, 151; W. Graham, *Divine Word*, s. 229 (6 no'lu dipnot).

⁹⁷ Süleymaniye Ktb., Ayasofya blm., nr. 451, vr. 1^b - 20^b.

⁹⁸ Mısır 1354.

“تالاة” ifadesiyle nakledilen rivayetler bulunmaktadır. İkinci bâbı ise, yukarıdaki ifadeyle başlamadığı halde içinde Allah sözü bulunan rivayetler oluşturmaktadır. Her iki bâb da alfabetik olarak düzenlenmiştir. Hadisler senetsiz zikredilmekte; sonlarında “رواه” denilerek tahriç edenler belirtilmekte, “عن” ile de sahabî ravilerine işaret edilmektedir.

Buhârî ve Müslim’in yanısıra İbn Şâhîn (ö. 385/995), Ebâ Nuaym (ö. 430/1038), Deylemî (ö. 509/1115) ve İbn Asâkir (ö. 571/1175) gibi müelliflerin eserlerinden derlenen 272 hadisin bulunduğu eserin sonunda, bunları toplayanın Muhammed Tâcüddîn el-Münâvî olduğu bildirilmektedir. Bu zat, Abdürraûf el-Münâvî’nin oğludur. Abdürraûf el-Münâvî’ye ait olarak bilinen eserin oğlu tarafından toplanmış olmasını, eseri şerheden Muhammed Münîr ed-Dimeşkî şöyle izah etmektedir: “Müellif eserini tamamlayamamış, onu müşvedde olarak bırakmıştır. Sonra oğlu Tâcüddîn eseri tamamlayarak kendisine nisbet etmiştir. Zira babası, ömrünün sonlarına doğru hastalıklardan dolayı pek çok eserini tamamlamaktan aciz kalmıştır”⁹⁹.

Hasan Hüsnü Erdem’in, Münâvî’nin bu eserini esas alan bir kudsî hadis derlemesi “İlâhî Hadisler” adıyla 1982’de Ankara’da yayınlanmıştır.

11. Muhammed b. Hasan el-Hurr el-Âmilî’nin (ö. 1073/1662) *el-Cevâhirü’s-seniyye fi’l-ahâdisi’l-kudsiyye’si*¹⁰⁰.

İç kapakta nâşirin, “İmâmiyye’nin en güzel kitaplarından biri”, diye takdim ettiği eserin İsnâaşeriyye mezhebini müdafaa maksadıyla yazıldığı görülmektedir. Âmilî, eserin ismini söyledikten sonra kitabın tertibi hakkında şunları kaydetmektedir:

“Hadisleri, kendisine hitap edilen peygamberin ismine göre bir takım bâblara ayırdım. Herhangi bir bâba girmeyenleri sona bıraktım. Kitabın sonunda bu hadisleri Allah’tan nakledenlere göre bâblara böldüm. Burada Emîrû’l-mü’minîn Ali ve onun çocuklarından olan imamların halleri konusundaki kudsî hadisleri topladım. Bu kısmı iki bâba ayırdım. Birincisi bizim senetlerimizle gelen ve imamlarımızın eserlerinde zikrettikleri rivayetler, ikincisi ise âmmenin rivayet ettiği ve onların kitaplarında bulunan hadisler”¹⁰¹.

⁹⁹ İbn Belbân, *el-Makâsîdü’s-seniyye*, s. 34.

¹⁰⁰ Nşr. Ali el-Mahallâfî, Bombay 1302.

¹⁰¹ s. 3.

Bundan sonra müellif kitabına aldığı hadislerin son derece sahih olduğunu ve manevî mütevatir derecesini aştığı konusunda icma oluştuğunu belirtmekte; bu durumun akl-ı selîm sahibi kimseleri İmâmiyye mezhebine uymaya mecbur ettiğini ve hakkın, fırka-ı nâciye olan İsnâaşeriyye ile beraber olduğunu söyleyerek bu mezhebi, uyulması vacip bir mezhep olarak nitelemektedir.

Müellifinin de belirttiği gibi eserin bâb başlıkları bazı peygamberler ile mezhebin birkaç imamının adlarına göre tasnif edilmiştir. Eserdeki hadislerin kaynakları arasında İbn Bâbüye el-Kummî'nin (ö. 381/991) *Kitâbü'l-İlel*, *Kitâbü'l-Mecâlis* ve *Men lâ yehduruhu'l-fakîh* adlı eserleri, Ebû Ca'fer el-Berkî'nin *Kitâbü'l-Mehâsin*'i, Ebû Ali et-Tûsî'nin *Kitâbü'l-Mecâlis*'i, Ali b. Muhammed el-Harrâz'ın *el-Kifâye fi'n-nusûs ale'l-eimme*'si, Muvaffak b. Ahmed el-Harizmi'nin *Kitâbü'l-Menâkib*'i, Taberânî'nin *el-Mu'cem*'i, Ebû'l-Feth el-Kerâcîlî'nin *Kenzü'l-fevâid*'i, Ahmed b. Ali'nin *Fevâidü Ali* ile *el-Müsned*'i, Gazzâlî'nin *Ihyâu ulûmi'd-dîn*'i, Ali b. İsâ el-Erbilî'nin *Keşfü'l-ğumme*'si ve Muhammed b. Yûsuf el-Kencî'nin *Kifâyetü't-tâlib fi menâkibi Ali b. Ebî Tâlib*'i gibi eserler sayılmaktadır.

12. İbn Fellâh el-Huveyzî'nin (ö. 1087/1676) *el-Belâğu'l-mübîn fi'l-ahâdisi'l-kudsîyye an Seyyidi'l-mürselîn*'i¹⁰².

13. Abdülganî en-Nâblûsî'nin (ö. 1143/1731) *kudsî hadisleri topladığı bir kitabı*¹⁰³.

14. Cârullah Veliyyüddîn Efendi'nin (ö. 1151/1738) *319 Hadis-i Kudsî'yi Câmi' Eser-i Âlî*'si¹⁰⁴.

15. Ebû Saîd el-Hâdimî'nin (ö. 1176/1762) *Risâle fi'l-ahâdisi'l-kudsîyye*'si¹⁰⁵.

Müellifin kendisine ait üç risalenin bulunduğu "*Mecmû'atü selâse resâil*" adlı eserin ikinci risalesidir. Girişten hemen sonra "يا ايها آدم" hitabıyla hadislere geçilmektedir. Senetsiz olarak zikredilen hadislerin kudsî olduğunu ifade eden "قال الله تعالى" bir defa kullanılmaktadır. Ancak

¹⁰² İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, I, 191.

¹⁰³ İbn Belbân, *el-Makâsîdüs-seniyye* (mukaddime), s. 35.

¹⁰⁴ Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 267. Bu esere Abdullah Eyyûbî (ö. 1252/1836) tarafından bir şerh yazılmıştır. Bkz. *Osmanlı Müellifleri*, I, 379-384.

¹⁰⁵ Kahire 1351.

rivayetlerdeki mütekellim (birinci şahıs) zamirlerinin Allah'a râcî oluşu, bu rivayetlerin kudsî hadis olduklarını göstermektedir.

Eserde hadis numarası bulunmamaktadır. Dokuz sayfa tutarındaki risale tek bir hadis görünümündedir. Oldukça kısa ve veciz ifadelerden oluşan hadislerin temel konusu ölüm, ahiret ve dünyanın fâniliğidir.

16. Nazîra İbrahim Efendi'nin (ö. 1188/1774) *Risâle-i Ahâdis-i Kudsiyye'si*¹⁰⁶.

17. Cemâlüddîn el-Kevkebânî'nin (ö. 1191/1777) *Menhecü'l-kemâl ve simtü'l-leâl fi mâ câe fi'l-hadis min kelâmi'l-Celâl'i*¹⁰⁷.

18. Vecîhüddîn Abdurrahman el-Ayderûsî'nin (ö. 1192/1778) *en-Nefahâtü'l-ünsiyye fi ba'di'l-ahâdisi'l-kudsiyye'si*¹⁰⁸.

19. el-Ahâdisü'l-kudsiyye bi tarîki'l-mev'ız¹⁰⁹.

Eser, içinde bulunduğu mecmuanın ilk kitabı olan *Kitâbü'z-Zebûr*'dan hemen sonra “وقی حدیث القدسی” girişiyle başlamaktadır. 41 mev'ızanın bulunduğu eseri toplayanın İbn Abbas olduğu kaydı zikredilmektedir.

İmam Gazzâlî'ye nisbet edilen *Kitâbü'l-Mevâ'ız*'dan üç mev'ıza fazla rivayet ihtiva eden eser ondaki bütün hadislerle yer vermektedir. Gazzâlî'nin eserinin kendisine nisbetinin pek kabul görmediğini yukarıda belirtmiştik. Müellifi belli olmayan bu risalenin büyük oranda ona benzemesi, eserlerin aynı olabileceğini akla getirmektedir. Risalelerin birisinin Gazzâlî'ye nisbet edilmesi, “*kâili meçhul*” risaleye itibar sağlamak gayesine yönelik olabilir.

20. Muhammed el-Medenî'nin (ö. 1200/1785) *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ahâdisi'l-kudsiyye'si*¹¹⁰.

Medenî'nin bu eseri, kudsî hadisler konusunda yapılmış klasik çalışmaların en hacimlisidir. Büyük bir kısmının Suyûtî'nin *Cem'u'l-cevâmi'* adlı eserinden alındığı belirtilen eserde toplam 864 hadis zikredilmektedir. Üç bölüm olarak tertip edilen kitabın birinci bâbı, “قال الله” lafzıyla başlayan, ikinci kısmı da “يقول الله” ile başlayan hadisleri içermekte, son bölümü de bu iki lafızla başlamamakla birlikte içinde Allah kelâmı

¹⁰⁶ Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 45.

¹⁰⁷ Brockelmann, *Suppl.*, II, 553.

¹⁰⁸ İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, II, 668.

¹⁰⁹ Süleymaniye Ktb., Hüsrev Paşa blm., nr. 4/2, vr. 37^b - 49^a.

¹¹⁰ Thk. Mahmud Einin en-Nevâvî, Beyrut ts.

bulunan hadisleri ihtiva etmektedir. Bu üçüncü bâb, ikinci harfleri de göz önünde bulundurulmak suretiyle alfabetik olarak tanzim edilmiştir. *el-İthâfâtü's-seniyye*, kudsî hadisin manası ve Kur'an ile arasındaki farkların anlatıldığı bir "hâtîme" ile sona ermektedir. Burada Ali el-Kârî'nin *el-Ahâdisü'l-kudsiyyetü'l-erba'îniyye*'si ve Kirmânî'nin *Sahîh-i Buhârî şerhinden* yapılan iktibaslar yer almaktadır.

Ali Fikri Yavuz tarafından "40 Kudsî Hadîs" adıyla tercüme edilen eserin Medenî'ye nisbet edilmesi doğru değildir. Medenî'nin bu eseri, görüldüğü gibi 40 değil 864 hadis ihtiva edilmektedir. Muhtemelen tercüme edilen eser, Muhammed b. Ahmed el-Medyânî (el-Medenî)'nin (ö. 881/1476), muhtevasını bilemediğimiz aynı isimdeki eseri olmalıdır¹¹¹.

21. Sâlih el-Fülânî'nin (ö. 1218/1803) *el-Ahâdisü'l-kudsiyye*'si¹¹².

22. İbrahim Sıdkı el-İşkodravî'nin (ö. 1247/1831?) *Dürretü'l-yetîme fi'l-ahâdisi'l-kudsiyye*'si¹¹³.

Müellif hattını taşıyan eser iki bâb olarak düzenlenmiştir. İlk bâbda "قاله" diye başlayan hadisler, ikinci bâbda ise, tam olarak kudsî hadis olmamakla birlikte içinde Allah sözü bulunan rivayetler nakledilmektedir. Hadislerin sonlarında o hadisi tahrîç eden musannif ile sahabî ravisine de işaret edilmektedir. Eser, metod muhteva ve kaynaklar açısından Abdürraûf el-Münâvî'nin *el-İthâfâtü's-seniyye* adlı eserine büyük oranda benzemektedir.

23. *Hadîs-i Kudsî*¹¹⁴.

Eser 31 "mev'îza" ihtiva etmektedir. Hadisler "يقول الله عز وجل" takdimiyle senetsiz olarak verilmektedir. Hadislerden sonra şerh bölümü bulunmamakla beraber satır aralarında ve sayfa kenarlarında Türkçe notlar görülmektedir. Bu risale de Gazzâlî'ye nisbet edilen *Kitâbü'l-Mevâ'iz* ile Süleymaniye Ktb. Hüsrev Paşa blm. nr. 4/2'de kayıtlı bulunan ve müellifi bilinmeyen başka bir risaleye, metod ve muhteva bakımından çok benzemektedir.

24. *Ahâdisü'l-kudsiyyetü's-şerîfe*¹¹⁵.

¹¹¹ Bkz. Brockelman, *Suppl.*, II, 151; W. Graham, *Divine Word*, s. 227.

¹¹² Brockelmann, *Suppl.*, II, 523.

¹¹³ Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud Ef. blm., nr. 590/3, vr. 24^b - 45^a.

¹¹⁴ Süleymaniye Ktb., Osman Hamdi Öztürkler blm., nr. 27/38, vr. 236^b - 248^a.

¹¹⁵ Süleymaniye Ktb., Hâlet Ef. blm., nr. 817, vr. 248^b - 257^b.

Müellifi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan bu eser Türkçe'dir. Son iki hadis kudsî olmamak üzere 15 hadis içermektedir. Hadislerden sonra kısa kısa şerhlerin de görüldüğü risale, Süleymaniye Ktb. Pertev Paşa blm. nr. 613'de (vr. 77^b - 80^a) kayıtlı bir risaleyle hemen hemen aynı muhtevaya sahiptir.

25. Ahmed eş-Şerebâsî'nin *Edebü'l-ahâdisi'l-kudsiyye*'si¹¹⁶.

Ezher Üniversitesi hocalarından Şerebâsî'nin bu eseri 75 kudsî hadis ve bunların şerhinden oluşmaktadır. Tercümesinden istifade etmek durumunda kaldığımız eserin orijinalinin mukaddimesinde kudsî hadislere dair bilgiler verilmekle birlikte¹¹⁷ bunlar tercüme edilmemiş, onun yerine eseri neşre hazırlayan tarafından M. Tayyib Okıç'ın *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler* adlı eserinden, kaynak gösterilmeden yapılan alıntılar konulmuştur¹¹⁸.

Şerebâsî, eserinde bâb başlığı koyarak verdiği hadislerin kaynaklarını da söylemektedir. Bu kaynaklar Muhammed el-Medenî'nin (ö. 1200/1785) *el-İthâfâtü's-seriyye*'sinin kaynaklarıyla hemen hemen aynıdır¹¹⁹.

Hadislerin şerhinde garip kelimelerin manaları üzerinde durulmakta, daha sonra da muhtevanın topluca açıklaması yapılmaktadır. Şerhte ayet ve hadislerden çok miktarda yararlanılmaktadır.

75 Kudsî Hadisin Tercüme ve Şerhi'nin başında Ahmed Davudoğlu'nun (ö. 1983) bir takrizi yer almaktadır. Eserin sonunda ise ravilerin ve muhaddislerin tercüme-i halleri bulunmaktadır. Bu kısım, eseri yayına hazırlayan Ramazan Yıldız tarafından eklenmiştir.

26. *el-Ahâdisü'l-kudsiyye*¹²⁰

Mısır Din İşleri Yüksek Kurulu Kur'an ve Hadis Komisyonu tarafından hazırlanmış olan bu eser, mükerrerler dahil 400 kudsî hadis ihtiva etmektedir. Hadisler *Kütüb-i sitte* ve *Muvatta'* olmak üzere yedi kitaptan derlenmiştir.

Kitabın mukaddimesinde hadislerin derlenmesi ve şerhi konusunda takip edilen metod belirtilmektedir. Şerhlerde en çok kullanılan eserler

¹¹⁶ *75 Kudsî Hadisin Tercüme ve Şerhi*, trc. Naim Erdoğan, İstanbul 1981.

¹¹⁷ Bkz. Neş'et el-Misri, *el-Ahâdisü'l-kudsiyye*, s. 9.

¹¹⁸ Bkz. Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 13-14; Şerebâsî, *75 Kudsî Hadis*, s. 5-6.

¹¹⁹ Bkz. Hayati Yılmaz, *Hadis İliminde Kudsî Hadisler* (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), İstanbul 1992, s. 61-62.

¹²⁰ Beyrut 1983.

Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *Buhârî şerhi* ile Nevevî'nin (ö. 677/1278) *Müslim şerhidir*.

Eserin sonunda kudsî hadisin manası ile Kur'an ve nebevî hadislerle aralarındaki farkların anlatıldığı bir bölüm bulunmaktadır. Bu kısım birkaç kitaptan yapılan alıntılardan oluşmaktadır. İktibasların yapıldığı eserlerden biri, Münâvî'ye ait olduğu kaydedilen *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ahâdisi'l-kudsiiyye*'dir. Ancak bu eser Münâvî'nin eseri değil Medenî'nin eseridir. Çünkü iktibas edilen yerler Medenî'nin eserinin sonunda bulunmaktadır. Hem Münâvî'nin hem de Medenî'nin eserlerinin isimlerindeki tek farkın "ج" ile "ب" harfi cerleri oluşu bu karışıklığa meydan vermiş olmalıdır.

Alıntıların yapıldığı ikinci eser Cemâlüddîn el-Kâsımî'nin (ö. 1914) *Kavâidü't-tahdis* adlı kitabıdır. Bu bölümden sonra kaynak olarak kullanılan yedi hadis kitabının musannifleri kısaca tanıtılmaktadır.

el-Ahâdisü'l-kudsiiyye'nin Türkçe'de iki tercümesi bulunmaktadır. Ahmet Varol tarafından yapılan tercüme tam metin olup iki cilt halinde yayınlanmıştır¹²¹. İkinci tercüme Kadir Kabakçı'ya aittir. Bu tercümede mükerrer hadisler çıkarılmak suretiyle 146 hadis, tek cilt olarak tercüme edilmiştir¹²².

27. Neş'et el-Mısri'nin *el-Ahâdisü'l-kudsiiyye*'si¹²³

Muassır çalışmalardan olan bu eser, Mısır Din İşleri Yüksek Kurulu Kur'an ve Hadis Komisyonu tarafından derlenen *el-Ahâdisü'l-kudsiiyye* ile Ahmed eş-Şerebâsî'nin *Edebü'l-ahâdisi'l-kudsiiyye*'sinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Müellif kudsî hadisin manası, Kur'an ve nebevî hadislerle aralarındaki farkları belirttikten sonra hadislere geçmektedir.

Muhtevasına uygun başlıklarla sunulan hadislerin kaynakları dipnotlarda verilmektedir. Oldukça geniş tutulan şerh kısmında genellikle Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *Sahîh-i Buhârî Şerhi* ile Şerebâsî'nin eseri kullanılmaktadır. Alt başlıklarla akıcılık kazandırılan bu izahlarda önce garip kelimelerin açıklamaları yapılmaktadır. Daha sonra da ilgili ayet ve hadislerle delillendirilen diğer açıklamalara yer verilmektedir.

28. Şa'bân Muhammed İsmail'in *el-Ahâdisü'l-kudsiiyye ve menziletühâ fi't-teşri'i'l-islâmî*'si¹²⁴

¹²¹ *Kudsî Hadisler*, trc. Ahmet Varol, Madve Yay., İstanbul 1991.

¹²² *Kaynak Hadis Kitaplarına Göre Kudsî Hadisler*, trc. Kadir Kabakçı, Kültür-Basın Yayın Birliği, İstanbul ts.

Kudsî hadisler alanında yapılan çalışmalar arasında derleme ve şerh dışında kaleme alınmış olan tek eserdir. Kudsî hadislerin fikhî hükümlere mesned olabileceği konusunu işlemektedir.

Kudsî hadislerin teşri'deki fonksiyonunu ortaya koymaya çalışan müellif eserine uzun bin mukaddime ile başlamaktadır. Burada Kur'an'ın yanısıra sünnetin de teşri' kaynağı olduğu delilleriyle anlatılmaktadır. Sünnetin kavfî, fiilî ve takrîrî kısımları, misalleriyle verildikten sonra kudsî hadislerin kavfî sünnet kısmından oldukları belirtilmektedir.

Eser iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde hadislerin teşri'deki yeri üzerinde durulmakta, ikinci kısımda ise kudsî hadisler zikredilerek, bunların delili oldukları fikhî hükümler ortaya konulmaktadır.

29. Isâmüddîn es-Sabâbatî'nin (telif h. 1409) *Câmi'u'l-ahâdisi'l-kudsiyye*'si¹²⁵

Kudsî hadisler konusunda yapılmış olan çok geniş ve modern bir çalışmadır. Önsözden sonra kudsî hadisler hakkında kısa usul bilgileri verilmekte, Kur'an ve nebevî hadislerle arasındaki farklar üzerinde ise daha uzunca durulmaktadır.

Üç büyük cilt içerisinde 1150 kudsî hadisin "*kitâb*" ve "*bâb*"lar halinde tertip edildiği eserde rivayetler senet ve tahric edenleri ile birlikte verilmekte, hadisin sıhhat durumu kesin hüküm ifade eden bir-iki kelimeyle gösterilmekte, hakkında karar verilemeyenler ise boş bırakılmaktadır. Ta'lik şeklindeki açıklamalarda, senette geçen raviler veya metinlerde bulunan garip kelimeler hakkında yeterli izahlar yapılmaktadır.

İrili ufaklı 63 hadis ve üç büyük tefsir (*Taberî*, *Kurtubî* ve *İbn Kesir tefsirleri*) kitabının, rivayetleri tesbit etmek için kullanıldığı belirtilen eser bu haliyle, aynı konudaki diğer kitaplara ihtiyaç hissettirmeyecek bir seviyededir. Sonundaki ayrıntılı konu fihristlerinin yanısıra hadislerin alfabetik olarak verilen *etrafları* (baş tarafları) kitaptan istifadeyi oldukça kolaylaştırdığı için herhangi bir kudsî hadisin nerede bulunduğu ve sıhhati hakkında başvurulması gereken ilk eser durumundadır.

Müellif bu kitabında "*sahih*" ve "*hasen*" hükmünü verdiği kudsî hadisleri daha sonra "*Sahîhu'l-ahâdisi'l-kudsiyye*" adını verdiği tek

¹²³ Kahire ts.

¹²⁴ Riyad 1982.

¹²⁵ I-III, Kahire ts.

ciltlik başka bir çalışmasında bir araya getirmiştir¹²⁶. Bu eserin mukaddimesinde Sabâbatî, *Câmi'u'l-ahâdisi'l-kudsiyye* adlı eserinden bahsettikten sonra, yine kudsî hadisler hakkında bazı usul bilgileri vermektedir. Bu bilgiler her iki eserde de hemen hemen aynıdır. 550 sahîh ve hasen kudsî hadisin konularına göre tertip edildiği ve kısa izahlarda bulunulduğu kitabın sonunda hem konu fihristi, hem de hadislerin alfabetik etrafı yer almaktadır.

B. KIRK KUDSÎ HADİSLER

1. Abdülganî el-Makdîsî'nin (ö. 600/1203) *Erbaîn min kelâmi Rabbi'l-âlemîn*'i¹²⁷.

2. Ali b. Mufaddal el-Makdîsî'nin (ö. 611/1214) *el-Erbaûne'l-ilâhiyye*'si¹²⁸.

3. İbn Dakîk el-İd'in (ö. 702/1302) *el-Erbaûn fi'r-rivâye an Rabbi'l-âlemîn*'i¹²⁹.

4. Hüseyin b. Ahmed et-Tebrîzî'nin (ö. 761/1359) *Miftâhu'l-künûz ve misbâhu'r-rumûz*'u¹³⁰.

Müellif, 730-734 yılları arasında Mekke, Mısır, Kudüs ve Irak'ta bulunduğu sıralarda, hocalarının teşviki ile hadis yazmak istediğini belirterek sözlerine başlamaktadır. Bunun üzerine irfan ve dînî ilimlerle alakalı hadislerden bir seçme yaptığını, sonra da 40 kudsî hadis daha ekleyerek toplam hadis sayısını 80'e çıkardığını ve bunları sûflerin meşrebine göre şerhettiğini ifade etmektedir.

5. Cemâl-i Halvetî'nin (ö. 899/1494)¹³¹ *el-Ahâdisü'l-kudsiyye ve'l-âsâru'l-mustafaviyye*'si¹³².

Allah tarafından ilka edilen arzu üzerine kudsî hadislerden oluşan bir kırk hadis derlediğini belirterek eserine giriş yapan müellif, bu kitabında hadislerin te'villerini açıklayacağını, tasavvufî bir üslupla şerhlerini yapacağını ve esrarını ortaya koyacağını söylemektedir. Bütün kırk hadis

¹²⁶ Beyrut 1991.

¹²⁷ Zehebî, *Siyer*, XXI, 447.

¹²⁸ Brockelmann, *GAL.*, I, 366.

¹²⁹ İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, I, 54.

¹³⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1038-1039; İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, II, 527.

¹³¹ Müellifin ölüm tarihi bazı kaynaklarda 912/1506 olarak verilmektedir.

¹³² Süleymaniye Ktb., Esad Ef. blm., nr. 314/1, vr. 1^b - 10^b.

müellifleri gibi Cemâl-i Halvetî de “*Kim ümmetim için kırk hadis ezberlerse...*” hadisine¹³³ dayandığını vurgulamaktadır.

Devrin padişahı II. Bayezid’tan (1481-1512) oldukça hürmetkar ifadelerle bahseden müellif, hadisleri verdikten sonra “*el-hıssa (hisse)*” başlığıyla şerhler yapmaktadır. Kendisinin de söylediği gibi bu izahlar daha çok tasavvuf ağırlıklıdır.

Kütüphane kayıtlarında farklı isimlerle de bulunabilen eserin, müellifin dedelerinden olan Cemâleddîn Aksarâyî’ye nisbet edilmesi yanlıştır¹³⁴.

6. Ali el-Kârî’nin (ö. 1014/1605) *el-Ahâdisü’l-kudsîyyetü’l-erbaîniyye’si*¹³⁵.

İslamî ilimlerin hemen hepsinde yed-i tûlâ sahibi olan Ali el-Kârî’nin bu eseri, konumuzla ilgili eserlerin en meşhuru ve akla ilk gelenidir. Kısa bir sunuştan sonra müellif kudsî hadislerle Kur’an arasındaki farkları yedi madde halinde anlatmaktadır. Sıra numaralarıyla verilen hadislerin sonunda, o hadisi tahriç ve rivayet edenler belirtilmektedir. Sadece sahabî ravisi zikredilerek verilen hadislerin sıhhat durumlarını gösteren kısa ifadelere de rastlanmaktadır.

Eser, Aksekili Köse Mehmed Efendi tarafından yapılan haşiyelerle birlikte 1312 yılında neşredilmiştir. Bundan başka 1316 (İstanbul) ve 1927 (Haleb, *Mişkâtü’l-envâr*’ın arkasında) yıllarında iki defa daha basılan eser iki kez de Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Hasan Hüsnü Erdem tercümesi “*Kırk Kudsi Hadis*” adıyla 1952’de (Ankara) yayınlanmıştır (4. bs. 1985). “*Kırk Kudsi Hadis ve Muhtasar Hadis Usûlü*” adındaki tercümesi de Harun Ünal tarafından yapılmış ve 1983’de İstanbul’da basılmıştır.

7. Abdürraûf el-Münâvî’nin (ö. 1031/1621) *el-Metâlibü’l-aliyye fi’l-ed’iyyeti’z-zehîyyeti’l-muhteteme bi’l-ahâdisi’l-kudsîyye’si*¹³⁶.

¹³³ Hadis için bkz. Aclûnî, *Kesfû’l-hafâ*, II, 246.

¹³⁴ Cemâl-i Halvetî, Çelebi Halife ya da Cemâleddîn Aksarâyî isimleriyle de tanınan müellif ile onunla aynı ismi taşıyan ve dedelerinden olan Cemâleddîn Aksarâyî (ö. 791/1388) kaynaklarımızda iki ayrı şahıs olarak yer almaktadır. Ancak daha sonra yapılan bazı araştırmalarda, özellikle de kütüphane katalog fişlerinde birbirlerine karıştırılmışlardır. Bunun tabii sonucu olarak da birinin eserinin diğerine nisbet edilmesi gibi hatalı tesbitler yapılmıştır. Halbuki Cemâl-i Halvetî, yukarıdaki eserinde II. Bayezid döneminde yaşadığını tasrih etmektedir. Cemâleddîn Aksarâyî ise I. Murad dönemi (1360-1389) alimlerindedir. Daha fazla bilgi için bkz. Hayati Yılmaz, *Hadis İminde Kudsi Hadisler* (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), İstanbul 1992, s. 70-72.

Eser, isminden de anlaşılacağı üzere, kudsî hadislerden oluşan bir "matlab"la sona eren yedi matlabtan oluşmaktadır. Kırk kudsî hadisin bulunduğu son bölümde hadisler "قال الله تعالى" takdimiyle rivayet edilmektedir. Sonlarında "رواه" diyerek tahric edeni, "عن" ile de sahabî ravisi bildirilmektedir. Müellifin eserin sonunda belirttiğine göre, onu bu kitabı yazmaya teşvik eden zat Dimeşk'teki Süleymaniye Medresesi müderrislerinden Seyyid Süleyman b. Merhûm Şeyh Abdülkadir olmuştur.

Burada eserin ismindeki bir karışıklığa işaret etmemiz gerekmektedir. M. Tayyib Okıç, eserin ismini "*el-Metâlibü'l-aliyye fi'l-ed'iyyeti'z-zehiyyeti'l-müntehabe bi'l-ahâdîsi'l-kudsiyye*" olarak vermektedir¹³⁷. "*el-Müntehabe*" kelimesi eserin tamamının kudsî hadislerden müteşekkil olduğunu zannettirmektedir. Halbuki yazma nüshada bu kelime "*el-muhteteme*" şeklindedir ve "*kudsî hadislerle sona eren...*" anlamına gelmektedir ki, eserin muhtevası da bunu doğrulamaktadır.

8. Abdülvâsi' el-Alafî'nin (ö. 1107/1696) *el-Erbaûn mine'l-ahâdîsi'l-kudsiyye'si*¹³⁸

Abdülvâsi' Efendi, şekil özellikleri bakımından tam bir Kur'an görünümündeki eserinin başında kudsî hadisin tarifini verdikten sonra kendisini ikinci Ebû Hanîfe olarak takdim etmektedir. Sultan Ahmed'in (1590-1617) hocası olduğunu kaydeden müellif eserini Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa'ya (1644-1702) hediye ettiğini söylemekte ve her iki zattan da sitayişle bahsetmektedir.

Eserde "يقول الله تبارك وتعالى" hitabıyla başlayan hadislerin sonlarında "صدق الله العظيم" denilmesi dikkat çekmektedir. Yer yer kelime altlarında, kırmızı ince yazıyla Türkçe notlar görülmektedir.

9. Ebü'l-Hasen es-Sindî'nin (ö. 1187/1773) *Erbaûne Hadîsen mine'l-ahâdîsi'l-kudsiyye'si*¹³⁹

Kendisine verilen bir emri yerine getirmek için eserini kaleme aldığını belirten Sindî, hadislerin sonunda kaynağına da işaret etmektedir. Hadisler genellikle *Kütüb-i Sitte*'den seçilmiştir. Tirmizî'den (ö. 279/892)

¹³⁵ İstanbul 1324.

¹³⁶ Beyazıt Devlet Ktb., Veliyyüddîn blm., nr. 7901/1, vr. 25^b - 28^a.

¹³⁷ Bkz. Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 15.

¹³⁸ Süleymaniye Ktb., Amcazade Hüseyin Paşa blm., nr. 94, vr. 1^b - 36^b.

¹³⁹ Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud Ef. blm., nr. 1410/8, vr. 19^b - 22^a.

nakledilen rivayetlerde, onun hadis hakkındaki değerlendirmeleri de verilmektedir.

10. *Kitâbü'l-Ahâdîsi'l-kudsî*¹⁴⁰

Müellifi bilinmeyen bu risaledeki hadisler “*sahîfe*” başlığıyla sıralanmakta olup eserin iki ayrı nüshası daha bulunmaktadır¹⁴¹. Pamuk Yayınları tarafından “*el-Ahâdîsu'l-kudsiyye ve Şefâatu Nebiyyinâ Muhammed*” adıyla neşredilen¹⁴² iki risaleden birincisi olan eserin bu baskısı, kapağına bir isim koyup doğrudan “*قال الله تبارك وتعالى*” şeklinde başlanarak yapılmış olup hiçbir kıymet-i ilmiyyesi bulunmamaktadır.

11. Abdülmecîd el-Adevî'nin (ö. 1303/1886) *et-Tuhfetü'l-merdiyye fi'l-ahbâri'l-kudsiyye ve'l-ahâdîsi'n-nebeviyye ve'l-hikâyâti's-seniyye ve'l-eş'âri'l-merdiyye*'si¹⁴³.

Tasavvufi bir eser olan *et-Tuhfetü'l-merdiyye*'nin 15 ilâ 27. sayfaları arasındaki “*Hz Musa'ya indirilen suhufun zikri hakkında bir bâb*” adlı bölümde “*sahîfe*” başlıklarıyla kırk kudsî hadis nakledilmektedir.

12. Ruhâvî'nin (ö. ?) *Kitâbü'l-Câmi'i'l-ahâdîsi'l-kudsî ve'n-nebevî*'si¹⁴⁴.

Üç ayrı bölümden oluşan eserin ikinci kısmını kırk kudsî hadis teşkil etmektedir. Hadisler senetleri zikredilmeksizin verilmektedir. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu kısım da, serdedilen birkaç ayetin ardından onbir beyitlik bir şiir ile sona ermektedir.

13. Edîb el-Cerrâh'ın (ö. 1336/1917) *Ahâdîsi'l-erbaînü'l-kudsiyye mine's-suhufi'l-İbrâhimiyye ve'l-Müseviyye*'si¹⁴⁵.

Şüzûru'z-zeheb gibi kitaplarda “*kudsî hadisler*” ve “*İbrahim ve Musa'nın suhufları*” şeklinde cümleler gördüğünü söyleyen müellif, okuyuculara kolaylık olsun diye, senetsiz, kısa ve öz cümlelerle bunları bir risale halinde yazmaya karar verdiğini belirtmektedir.

¹⁴⁰ Süleymaniye Ktb., Giresun blm., nr. 45, vr. 108^a - 125^b.

¹⁴¹ Bkz. Süleymaniye Ktb., İbrahim Ef. blm., nr. 341, vr. 75^b - 95^a; Nûruosmâniye Ktb., nr. 4353/2-4917.

¹⁴² İstanbul 1991.

¹⁴³ Mısır 1288, taş baskı.

¹⁴⁴ İstanbul 1303.

¹⁴⁵ Musul 1332.

Edîb el-Cerrâh eserini mukaddime (giriş), maksûd (konu) ve hâtime (sonuç) şeklinde tertip ettiğini; tashih etmesi ve gereksiz sözleri çıkarması için Ubeydzâde Habîb Efendi'ye verdiğini söylemektedir. Şeyh Yûsuf Efendi tarafından eksiklerinin tamamlandığına ve Muhammed Efendi'nin gözden geçirdiği eseri Akkadzâde Râgîb Efendi'nin de incelediğine işaret edilmektedir. Yukarıda adları geçen zevat hakkında sıraladığı övgüler, müellifin ismine yakışacak derecede edebîdir.

Eserin mukaddimesi Allah'ın vâcibü'l-vücûd oluşu ve vahdâniyeti (birtekliliği) hakkındadır. Maksûd bölümünün başında peygamberlerin niçin gönderildiği konusu işlenmektedir. Burada akli birtakım delillerle yapılan açıklamalardan sonra hadislere geçilmektedir. Hadislerin metinleri tam olarak verildikten sonra şerhedilmektedir. Hem rivayet, hem de dirayet tekniğiyle yapılan bu şerhler bazan çok uzun tutulmakta, bazan da "bu hadiste kapalı birşey yoktur" denilerek geçiştirilmektedir.

Eserin hâtime kısmı kelime-i tevhîdin fazileti konusunu ele almaktadır. 1331 tarihini gösteren ferağ kaydından sonra Allah'ın varlığı hakkında, *Zebûr*'dan alındığı belirtilen kırk beyitlik bir manzume yer almaktadır. Kitabın sonlarında esere takriz yazanlar uzun uzun övüldükten sonra takriz metinleri verilmektedir.

Edîb el-Cerrâh eserinin başında her ne kadar bu hadisleri kendisinin topladığını ima ediyorsa da kendisinden önce aynı hadislerle ve aynı tertiple yazılmış eserler bulunmaktadır¹⁴⁶. Daha önce yazılmış bir eseri görmeden; hadisleri ve tertibi açısından tipatip bir eser kaleme almak mümkün olamayacağına göre Edîb el-Cerrâh'ın bu eseri sadece kendisinden öncekilerin bir şerhi durumunda olmaktadır.

14. *Erbaûn Hadis Kudsi*¹⁴⁷

Müellifi bilinmeyen eserdeki kırk hadis genellikle Hz. İbrahim, Hz. Davud ve Hz. Musa gibi peygamberlere ve cennet ehline hitabeden hadisleri ihtiva etmektedir.

15. *Şerhu Erbaîni'l-Âliyyi'l-Kârî mine'l-ahâdîsi'l-kudsiyye*¹⁴⁸

¹⁴⁶ Yukarıda adı geçen el-Adevî'nin eserinin yanısına bkz. Süleymaniye Ktb., Giresun blm., nr. 45'de; İbrahim-Ef. blm., nr. 341'de Nuruosmâniye Ktb., nr. 4353/2-4917'de bulunan yazma eserler.

¹⁴⁷ Köprülü Ktb., nr. 1:1620, vr. 99^a - 103^b.

¹⁴⁸ Süleymaniye Ktb., Laleli blm., nr. 490.

Eserin müellifi belli değildir. Ali el-Kârî'nin kırk kudsî hadisi üzerine yazılmış bir şerhtir. Eserin ethaf edildiği vezir-i azam İbrahim Paşa'nın, Kânûnî'nin vezini Maktul İbrahim Paşa mı (ö. 1536), yoksa Lale Devri'nin (1718-1730) meşhur siması Nevşehirli Damad İbrahim Paşa mı (ö. 1730) olduğunu kestirmekten mahrumuz. İstinsah kaydında sadece müstensihin isminin Ahmed Bedir olarak verilip tarihinin belirtilmemesi yaklaşık bir tesbit imkanı vermemektedir.

16. *el-Ahâdisü 'l-erbaûn fi 'l-ahbâri 'l-kudsiyye*¹⁴⁹.

Müellifi bilinmeyen bu eserin bir nüshası da Nûnuosmâniye Ktb. nr. 4326/3-1890'da (vr. 140^a - 142^b) kayıtlı bulunmaktadır.

C. BİR KUDSÎ HADİS ŞERHLERİ

1. Fahrüddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *Şerhu Hadîsi küntü kenzen*'i¹⁵⁰.

Râzî'nin bu eseri, yine ona ait "*Mu'avvizeteyn sûreleri tefsiri*" adlı risalenin hemen peşinde "*el-Hadîsü 'l-kudsî*" başlığıyla görülmektedir. *Küntü kenzen hadisinde (Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlukatı yarattım...)*¹⁵¹ bulunan bir "*işkâl*"in cevaplarını ihtiva etmektedir.

Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi adlı çalışmada bu eserin tavsif ve tanıtımı yapılmakla birlikte müellif isminin bulunmadığı belirtilmektedir. Halbuki, Râzî'nin böyle bir eserinin var olduğu, kayıt numarası yanlış da olsa kütüphane katalog fişlerine geçmiş bulunmaktadır¹⁵². Ayrıca eserin içinde bulunduğu mecmuanın bariz bir özelliği de bütün risalelerin müelliflerini belli olmasıdır. Risalenin, Râzî'ye ait başka bir eserin akabinde gelmiş olması müellif isminin tekrarına ihtiyaç göstermemiş olmalıdır.

2. Sa'düddîn el-Hamevî'nin (ö. 650/1252) *Şerhu Hadîsi küntü kenzen*'i¹⁵³.

Küntü kenzen hadisinin Farsça kaleme alınmış bir şerhidir.

3. Bâlî Halife'nin (ö. 960/1553) *Şerhu Hadîsi küntü kenzen*'i¹⁵⁴.

¹⁴⁹ Süleymaniye Ktb., Pertev Paşa blm., nr. 621/15, vr. 32^a - 34^b.

¹⁵⁰ Süleymaniye Ktb., Pertev Paşa blm., nr. 647/4, vr. 9^b - 10^a.

¹⁵¹ Hadis için bkz. Aclûnî, *Keşfü 'l-hafâ*, II, 132.

¹⁵² Süleymaniye Ktb., Pertev Paşa blm., nr. 647/7. Doğru numara 647/4 olacaktır.

¹⁵³ Süleymaniye Ktb., Serez blm., nr. 3909, vr. 49^b - 51^a.

Eserde hadisteki “hafâ”nın Allah hakkında nasıl yorumlanması gerektiği izah edilmektedir. Birkaç nüshası daha bulunmaktadır.

4. İsmail Hakkî Bursevî'nin (ö. 1137/1724) *Kenz-i Mahfî*'si¹⁵⁵.

Bu eser de yine, tasavvuf ehli arasında meşhur olan “*Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlukatı yarattım...*” hadisinin Türkçe olarak yazılmış bir şerhidir.

Giriş bölümünde müellif hadisin Arapça metnini verdikten sonra şöyle devam etmektedir: “*Fütühât-ı Mekkiyye*'de hadisin keşfen sahîh, naklen gayr-i sâbit olduğu yazılıdır. Yani bu hadis, gerçi ‘inde’l-huffâz sâbit değildir. Nitekim İmâm Suyûtî, *Dürer-i Münteşira nâm eserinde* “*lâ asla leh*” der. Feemmâ ‘inde’l-mükâşifîn sahîhtir. Zira huffâz sened ile naklederler. Mükâşifün ise fem-i Nebevî'den bizzat ahzedip söylerler. Bir nesnenin sened-i ma'lûmu olmamaktan fî nefsi'l-emr adem-i sübütu lazımlı gelmez. Belki keşf sahîh olunca esahh olur. Zira keşfte vehim ve hayal olmaz”¹⁵⁶

İsmail Hakkî bundan sonraki satırlarda bu hadisin Hz. Davud'un: “*Yâ Rabbi, mahlûkâtı niçin yarattın?*” sorusuna cevaben varid olduğunu kaydetmektedir. Son taraflarında yazılış tarihi 1134 olarak verilen *Kenz-i mahfî* bu durumda 1137'de vefat eden Bursevî'nin son eserlerinden olmaktadır. Dolayısıyla onun bazı kesin görüşlerini de aksettirmektedir. Mesela, bir hadisin sıhhatini tesbit konusunda, hadisçilerin hiç itibar etmedikleri keşfi delil olarak kabul etmesi oldukça câlib-i dikkattir.

5. Kemâlüddîn muhammed el-Halebî'nin (ö. 1299/1881) *el-Feyzü'l-muğni fî şerhi hadîsi men talebenî*'si¹⁵⁷.

6. Sabâhuddîn el-Balıkesrî'nin (ö. ?) *er-Risâletü'l-kâşife fî şerhi hadîsi küntü kenzen mahfiyyen*'i¹⁵⁸.

SONUÇ

Hem lafzı, hem de manası Allah'a ait olan Kur'an, İslam'ın “*mükemmel (eksiksiz) din*” olması yolunda sünnete de bir saha bırakmış olmaktadır. Dini tebliğ eden Peygamber'in, bu konuda tek başına hareket etmesi mümkün olmadığından burada “*vahyin kontrolü*” gündeme gelmektedir.

¹⁵⁴ Süleymaniye Ktb., Pertev Paşa blm., nr. 613, vr. 88^b - 89^a.

¹⁵⁵ İstanbul 1290, 1307, 1967.

¹⁵⁶ İsmail Hakkî, *Kenz-i Mahfî*, s. 2.

¹⁵⁷ İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, II, 215.

¹⁵⁸ İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, II, 568.

Sünnetin bir bölümünü oluşturan kudî hadislerin vahiy kaynaklı olduğu, nebevî hadislerden farklı olarak açıkça bellidir. Rasûlullah (s.a.)'in bu hadisleri Allah'a izafe ederek dile getirmeleri de onların kesin bir şekilde ilahî vahiyden "kaynaklandığına" dikkat çekmek içindir. "Kudî" kelimesi hadisin sadece bir vasfı olup kabul veya red açısından bir hüküm değildir. Bu yüzden kudî hadisler "hadis" olma noktasında tamamen nebevî hadisler gibi değerlendirilmektedir.

"İlahî" ya da "Rabbânî" hadisler de denilen kudî hadisler kendilerine has bazı sîgalarla rivayet edilmektedirler. Ele aldıkları konuları ve kullandığı üslûbu bakımından, Kur'an ve nebevî hadislerle arasında birtakım farklılıklar bulunan kudî hadisler, önceleri nebevî hadislerle aynı eserlerde dağınık olarak derlendiği halde, daha sonraları hicrî VI. yüzyılda müstakil çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren değişik sayılarda kudî hadisler ihtiva eden pek çok eser kaleme alınmıştır. Ancak bu konudaki en geniş ve ilmi bir çalışma olan, muasır ilim adamlarından es-Sabâatî'nin *Câmi'u'l-ahâdisi'l-kudsiyye* adlı eseri kendisinden önceki eserlere ihtiyaç hissettirmeyecek bir durumdadır.

Kudî hadislerin ele aldığı konuların müslümanlar üzerindeki derin tesirleri birçok cahil insanı, Allah adına bile yalan söylemeye sevketmiştir. Bu sebeple kudî hadislerin sayısı da bir hayli kabarmıştır. Kudî hadis diye bilinen bütün rivayetlerin esaslı bir tetkite tabi tutulması İslam kültürü için büyük önem taşımaktadır. Çünkü, özellikle Allah Teâlâ hakkında önemli bilgiler barındıran bu hadislerin müslümanların inanç dünyalarına kazandıracığı zenginlikler, bunların sahih ve güvenilir olmalarına bağlıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Abduh, Muhammed, *Risâletü't-tevhîd*, nşr. M. Reşid Rızâ, Kahire 1960.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987.

Accâc, Muhammed el-Hatîb, *es-Sünne kable't-tedvîn*, Beyrut 1981.

_____, *el-Veciz fî ulûmi'l-hadîs ve nusûsîh*, Dimeşk, 1987.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs amme's-tehera mine'l-ahâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Beyrut 1352.

Ahmed Şemsüddîn, *Mecmû'atü resâili'l-imâmi'l-Gazzâlî*, I-VIII, Beyrut 1988.

Ali el-Kârî, Nüreddîn Ali b. Sultân Muhammed, *el-Ahâdisü'l-kudsiyyetü'l-erbaûniyye*, İstanbul 1324.

_____, *Kırk Kudî Hadis*, trc. H. Hüsnü Erdem, Ankara 1985.

- _____, *Kırk Kudsî Hadis ve Muhtasar Hadis Usûlü*, trc. Harun Ünal, İstanbul 1983.
- Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts.
- Belûşî, Abdülgafûr Abdülhak, "el-Ahâdisü'l-kudsiyye fi'dâirati'l-cerh ve't-ta'dil", Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, sy. 83-84, Medine 1409.
- Brockelmann, Carl, *GAL (Geschichte der Arabischen Litteratur)*, I-II, Leiden 1943-1944.
- _____, *Supplementbande*, I-III, Leiden, 1937-1942.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, İstanbul 1979.
- Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333-1342.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Muhammed es-Sâdık el-Kımhâvî, Beyrut 1405.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *Kitâbü't-Ta'rifât*, İstanbul ts.
- Çakan, İsmail Lütî, *Hadis Usûlü: Şekil ve Örneklerle*, İstanbul 1990.
- _____, *Anahatlarıyla Hadis*, İstanbul 1985.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, Dimeşk, 1349.
- Ebû'l-Bekâ, Eyyüb b. Mûsâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, İstanbul ts.
- Ebû Zehv, Muhammed Muhammed, *el-Hadis ve'l-muhaddisân*, Beyrut 1404.
- Erdem, H. Hüsnü, *İlâhî Hadisler*, Ankara 1987.
- Hâkim en-Nisâbüri, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ', Beyrut 1411.
- Itr, Nüreddîn, *Menhecü'n-nakd fi ulûmi'l-hadis*, Dimeşk 1406.
- İbn Arabî, Muhyiddîn el-Endelüsî, *Nurlar Hazinesi (Mişkâtü'l-envâr)*, nşr. Muhammed Valsân, trc. Mehmet Demirci, İstanbul 1990.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer b. Yûsuf en-Nemerî, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih ve mâ yenbeği fi rivâyetih ve hamlih*, Kahire 1982.
- İbn Belbân, Alâüddîn el-Makdisî, *el-Mekâsîdü's-seniyye fi'l-ahâdisi'l-ilâhiyye*, Beyrut 1988.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Kahire 1986.
- İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-mübîn li şerhi'l-erbaîn*, Beyrut 1398/1978.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali ez-Zâhirî, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, Mısır 1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr, *Zâdu'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, I-V, Beyrut 1986.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-arab*, I-XV, Beyrut 1956.

- İsmail Paşa, Bağdatlı, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Kesfi'z-zünûn*, nşr. Şerafeddin Yalıtıkaya-Rıfat Bilge, I-II, İstanbul 1945-1947.
- Kandemir, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler: Menşei-Tanıma Yolları-Tenkidi*, Ankara 1984.
- Kâsimî, Cemâlüddîn, *Kavâidü't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*, nşr. Muhammed Behcet Bîtâr, Beyrut 1399.
- Kattân, Mennâ', *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1983.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul 1983.
- _____, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahidlerin İtikad ve Teşri Yönlerinden Değeri*, Ankara 1988.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis İstilahları*, Ankara 1985.
- Lammens, Henry, *L'Islam*, Beyrut 1943.
- Makbûlî, Hasan Muhammed el-Ehdel, *Mustalahu'l-hadîs ve ricâlüh*, Beyrut 1410.
- Massignon, Louis, *Essai Sur Les Origines Du Lexique Technique De La Mystique Musulmane*, Paris 1954.
- Medenî, Muhammed b. Mahmûd et-Trabzûnî, *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ahâdisi'l-kudsiyye*, thk. Muhammed Emin en-Nevâvî, Kahire ts.
- Muhammed Edîb Sâlih, *Lemehât fi usûli'hadîs*, Beyrut 1409.
- Muhammed Taqî el-Usmânî, *The Authority of Sunnah*, Karaçi 1990.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, I-V, Kahire 1412.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen (el-Müctebâ)*, nşr. M. Abdülfettâh Ebû Gudde, I-IX, Beyrut 1988.
- Neş'et el-Misrî, *el-Ahâdisü'l-kudsiyye*, Kahire ts.
- Nûh b. Mustafa el-Konevî, *er-Risâle fi'l-fark beyne'l-hadîsi'l-kudsi ve'l-Kur'ân ve'l-hadîsi'n-nebevî*, Beyazıt Devlet Ktb., Veliyyüddin bîm., nr. 1142/18, vr. 185^a - 186^a.
- Okıç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Teşvikler*, İstanbul 1959.
- Schimmel, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, trc. Ender Gürol, İstanbul 1982.
- Subhî es-Sâlih, *Ulûmü'l-hadîs ve mustalahuh*, Beyrut 1973.
- _____, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1982.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Dîb el-Bûğa, I-II, Beyrut 1407.
- Şa'bân Muhammed İsmail, *el-Ahâdisü'l-kudsiyye ve menziletühâ fi't-teşri*, Riyad 1982.

- Şerebâsî**, Ahmed, *75 Kudsî Hadisin Tercüme ve Şerhi*, trc. Naim Erdoğan, İstanbul 1981.
- Tahhân**, Mahmûd, *Teysîru mustalahi 'l-hadîs*, Riyad 1405.
- Tehânevî**, Muhammed Ali b. Ali, *Kitâbu Keşşâfî istulâhâtî 'l-funûn*, İstanbul 1404.
- Tibî**, Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdullah, *el-Hulâsa fî usûli 'l-hadîs*, thk. Subhî es-Samerrâî, Beyrut 1985.
- Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu 's-sahîh*, Mısır 1356.
- Uğur**, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.
- William A. Graham**, *Divine Word and Prophetic Word in Early Islam*, Paris 1977.
- Yardıı**, Ali, *Hadis*, I-II, İzmir 1984.
- Yılmaz**, Hasan Kamil, *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, İstanbul 1990.
- Zehebî**, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a 'lâmi 'n-nübelâ*, I-XXV, Beyrut 1982.
- Zerkâ**, Muhammed Ahmed, "Mukârane beyne üslûbi 'l-hadîsi 'n-nebevî ve üslûbi 'l-Kur'âni 'l-kerîm", *Mecelletü 'l-Bühûsi 'l-İslâmiyye*, sy 1.
- , *el-Ahâdisü 'l-kudsiyye*, el-Meclisü 'l-a'lâ li 'ş-şüûni 'l-islâmiyye, Mısır 1983.